

ಶ್ರೀಃ

ಸಮಾಸಚಕ್ರಂ

ಷೋಢಾ ಸಮಾಸಾಃ ಸಂಕ್ಷೇಪಾತ್ ಅಷ್ಟಾವಿಂಶತಿಧಾ ಪುನಃ |

ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯತ್ವಯೋಗೇನ ಲುಗಲುಕ್ತೇನ ಚ ದ್ವಿಧಾ

||೧||

ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಸಮಾಸಗಳು ಆರುವಿಧ. ಪುನಃ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹೇಳುವಾಗ ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟುವಿಧ. ಮತ್ತು ನಿತ್ಯಸಮಾಸ ಅನಿತ್ಯಸಮಾಸ ಎಂದೂ, ಲುಕ್ ಸಮಾಸ, ಅಲುಕ್ ಸಮಾಸ ಎಂದೂ ಎರಡುವಿಧ.

ತತ್ರಾಷ್ಟಧಾ ತತ್ಪುರುಷಃಸಪ್ತಧಾ ಕರ್ಮಧಾರಯಃ |

ಸಪ್ತಧಾ ಚ ಬಹುವ್ರೀಹಿಃ ದ್ವಿಗುರಾಭಾಷಿತೋದ್ವಿಧಾ

||೨||

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಆರುಸಮಾಸಗಳಲ್ಲಿ ತತ್ಪುರುಷನು ಎಂಟುವಿಧ. ಕರ್ಮಧಾರಯನು ಏಳುವಿಧ. ಬಹುವ್ರೀಹಿಯು ಏಳುವಿಧ. ದ್ವಿಗುಸಮಾಸನು ಎರಡುವಿಧ.

ದ್ವಂದ್ವೋಽಪಿ ದ್ವಿವಿಧೋ ಜ್ಞೇಯೋಽವ್ಯಯಿಭಾವೋ ದ್ವಿಧಾನುತಃ |
ತೇಷಾಂ ಪುನಃಸಮಾಸಾನಾಂ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಂ ಸ್ಯಾಚ್ಚ ತುರ್ವಿಧಂ ||೩||

ದ್ವಂದ್ವಸಮಾಸವೂ ಎರಡುವಿಧ. ಅವ್ಯಯಿಭಾವವೂ ಎರಡುವಿಧ. ಈ ಆರು ಸಮಾಸಗಳ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕುವಿಧವಾದ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವಿದೆ. (ಅದನ್ನು ಮುಂದೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.)

ಚಕಾರಬಹುಲೋ ದ್ವಂದ್ವಃ ಸಚಾಸೌ ಕರ್ಮಧಾರಯಃ |

ಯಸ್ಯಯೇಷಾಂ ಬಹುವ್ರೀಹಿಃ ಶೇಷಸ್ತತ್ಪುರುಷಃಸ್ತೃತಃ . ||೪||

ಚಕಾರವು ಬಹಳವಾಗಿರುವುದು ದ್ವಂದ್ವಸಮಾಸ. ಉದಾ-ರಾಮೇಶ್ಚ ಕೃಷ್ಣಶ್ಚ ರಾಮೇಕೃಷ್ಣೌ - ರಾಮ ಮತ್ತೂ ಕೃಷ್ಣರು. ಸ ಚ ಅಸೌ ಅದೇಇದು. ಅವನೇ ಇವನು. ಅವಳೇ ಇವಳು ಎಂದು ವಿಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥ ಬರುವಾಗ ಅದು ಕರ್ಮಧಾರಯ ಸಮಾಸ ವಾಗುತ್ತದೆ. (ಅದಂತಹ ಕರ್ಮಧಾರಯ) ಉದಾ-ಕೃಷ್ಣಶ್ಚಾಸೌ ಸರ್ಪಶ್ಚ=ಕೃಷ್ಣ ಸರ್ಪಃ ಕೃಷ್ಣಾದಂತಹ ಹಾವು, ಯಸ್ಯ=ಯಾವನಿಗೆ(ಇದೆಯೋ)ಯೇಷಾಂ=ಯಾರಿಗೆ(ಇದೆಯೋ)

ಯೆಯೋಃ=ಯಾವ ಇಬ್ಬರಿಗೆ ಇದೆಯೋ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ವಿಗ್ರಹಮಾಡುವಾಗ ಅದು ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸವಾಗುತ್ತದೆ. (ಉಳ್ಳಂತ ಬಹುವ್ರೀಹಿ) ಉದಾ-ಪೀತಂ ಅಂಬರಂ ಯಸ್ಯಸಃ ಪೀತಾಂಬರಃ=ಹಳದಿಬಟ್ಟೆಯು ಯಾವನಿಗೆ ಇದೆಯೋ ಅವನು ಪೀತಾಂಬರನು. ಪೀತಾಂಬರ ಉಳ್ಳಂಥವನು (ಹರಿಯು). ದಂಡಃಪಾಣೌ ಯೇಷಾಂತೇ ದಂಡಪಾಣಯಃ=ದಂಡವು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಯಾರಿಗೆ ಇದೆಯೋ ಅವರು ದಂಡಪಾಣಿಗಳಾದಂತಹ ಪುರುಷರು. ಈ ದ್ವಂದ್ವ ಕರ್ಮಧಾರಯಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದುದು ತತ್ಪುರುಷ.

ಕರ್ತೃಕರ್ಮಕ್ರಿಯಾಯುಕ್ತಃ ಪ್ರಯೋಗಃಸ್ಯಾತ್ ಸಕರ್ಮಕಃ |

ಅಕರ್ಮಕಃ ಕರ್ಮಶೂನ್ಯಃ ಕರ್ಮದ್ವಂದ್ವೋದ್ವಿಕರ್ಮಕಃ ||೫||

ಕರ್ತೃಕರ್ಮಕ್ರಿಯಾಪದಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪ್ರಯೋಗವು ಸಕರ್ಮಕಪ್ರಯೋಗವೆಂದೂ, ಕರ್ಮಪದವಿಲ್ಲದಿರುವ ಪ್ರಯೋಗವು ಅಕರ್ಮಕಪ್ರಯೋಗವೆಂದೂ ಎರಡು ಕರ್ಮಪದಗಳುಳ್ಳ ಪ್ರಯೋಗವು ದ್ವಿಕರ್ಮಕ ಪ್ರಯೋಗವೆಂದೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

೧. ಅಥಬಾಲಬೋಧಾರ್ಥಂ ಪ್ರಯೋಗವಿಧಿಃಕಥ್ಯತೇ=ಅನಂತರ ಬಾಲಕರ

ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗವಿಧಿಯು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಪ್ರಯೋಗಾಃ ಪಂಚ ವಿಧಾಃ ಸಕರ್ಮಕಃ ಅಕರ್ಮಕಃ, ಕರ್ಮಣಿ, ಭಾವೇ, ದ್ವಿಕರ್ಮಕಶ್ಚೇತಿಭೇದಾತ್ = ಸಕರ್ಮಕ, ಅಕರ್ಮಕ, ಕರ್ಮಣಿ, ಭಾವೇ ಮತ್ತು ದ್ವಿಕರ್ಮಕವೆಂದು ಪ್ರಯೋಗಗಳು ಐದು ವಿಧವಾಗಿವೆ.

- 1) ಸಕರ್ಮಕಪ್ರಯೋಗೋಯಥಾ—ಕೃಷ್ಣೋ ಭಕ್ತಾನ್ ರಕ್ಷತಿ = ಸಕರ್ಮಕ ಪ್ರಯೋಗವು ಹೇಗೆಂದರೆ—ಕೃಷ್ಣನು ಭಕ್ತರನ್ನು ಕಾಪಾಡುತ್ತಾನೆ.
- 2) ಅಕರ್ಮಕಪ್ರಯೋಗೋಯಥಾ - ಕೃಷ್ಣಃ ತಿಷ್ಠತಿ = ಅಕರ್ಮಕ ಪ್ರಯೋಗವು ಹೇಗೆಂದರೆ—ಕೃಷ್ಣನು ನಿಂತಿರುತ್ತಾನೆ.
- 3) ಕರ್ಮಣಿಪ್ರಯೋಗೋಯಥಾ—ವಿಷ್ಣುನಾ ಪ್ರಪಂಚಃ ಕ್ರಿಯತೆ = ಕರ್ಮಣಿ ಪ್ರಯೋಗವು ಹೇಗೆಂದರೆ—ವಿಷ್ಣುನಿಂದ ಪ್ರಪಂಚವು ಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.
- 4) ಭಾವೇಪ್ರಯೋಗೋಯಥಾ—ಕೃಷ್ಣೇನ ಸ್ಥೀಯತೆ = ಭಾವೇಪ್ರಯೋಗವು ಹೇಗೆಂದರೆ ಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಇರೋಣವಾಗುತ್ತದೆ.

5) ದ್ವಿಕರ್ಮಕಪ್ರಯೋಗೋ ಯಥಾ-ಯೋ ಧರಾಂ ಅನ್ನಂ ದುದೋಹ= ದ್ವಿಕರ್ಮಕಪ್ರಯೋಗವು ಹೇಗೆಂದರೆ-ಯಾವನು (ಪೃಥುಚಕ್ರವರ್ತಿಯು) ಭೂಮಿಯನ್ನು ಅನ್ನವನ್ನು ಕರೆದನು.

ಇತಿಪ್ರಯೋಗವಿಧಿಃ = ಈರಿತಿ ಪ್ರಯೋಗವಿಧಿಯು ಮುಗಿಯಿತು.

೨. ಅಥ ಸಮಾಸವಿಧಿಃ ಕಥ್ಯತೆ :- ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಸಮಾಸವಿಧಿಯು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

ಸಮಾಸಾಃ ಷಡ್ವಿಧಾಃ = ಸಮಾಸಗಳು ಆರು ಬಗೆಯಾಗಿವೆ—೧) ತತ್ಪರುಷಃ
೨) ಕರ್ಮಧಾರಯಃ ೩) ಬಹುವ್ರೀಹಿಃ ೪) ದ್ವಿಗುಃ ೫) ದ್ವಂದ್ವಃ ೬) ಅವ್ಯಯಾ-
ಭಾವಶ್ಚೇತಿ ಭೇದಾತ್ = ೧) ತತ್ಪರುಷ ೨) ಕರ್ಮಧಾರಯ ೩) ಬಹುವ್ರೀಹಿ
೪) ದ್ವಿಗು ೫) ದ್ವಂದ್ವ ೬) ಅವ್ಯಯಾಭಾವವೆಂಬ ಭೇದದಿಂದ ಸಮಾಸವು ಆರು ಬಗೆ
ಯಾಗಿದೆ. ತಲ್ಲಕ್ಷಣಾನಿತಿ = ಅವುಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳಾದರೋ (ಹೀಗಿವೆ.) ಪೂರ್ವ
ಪದಾರ್ಥಪ್ರಧಾನಃ ಅವ್ಯಯಾಭಾವಃ = ಪೂರ್ವಪದಾರ್ಥವೇ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುಳ್ಳದ್ದು
ಅವ್ಯಯಾಭಾವವು. ಉತ್ತರಪದಾರ್ಥಪ್ರಧಾನಃ ತತ್ಪರುಷಃ = ಉತ್ತರಪದಾರ್ಥವೇ ಪ್ರಧಾನ

ವಾಗಿಉಳ್ಳದ್ದು ತತ್ಪರುಷ. ಉಭಯಪದಾರ್ಥಪ್ರಧಾನಃ ದ್ವಂದ್ವಃ = ಎರಡೂ (ಸಮಾಸದಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಪದಾರ್ಥಗಳು) ಪ್ರಧಾನವಾಗಿಉಳ್ಳದ್ದು ದ್ವಂದ್ವವು. ಅನ್ಯಪದಾರ್ಥಪ್ರಧಾನಃ ಬಹುವ್ರೀಹಿಃ = ಇತರ ಪದಾರ್ಥವೇ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿಉಳ್ಳದ್ದು ಬಹುವ್ರೀಹಿಯು. ದ್ವಿಗುಕರ್ಮಧಾರಯೌ ತತ್ಪರುಷಭೇದೌ = ದ್ವಿಗು ಮತ್ತು ಕರ್ಮಧಾರಯಗಳು ತತ್ಪರುಷದ ಪ್ರಭೇದಗಳು. ಸಮಾಸಾರ್ಥಾವಬೋಧಕಂ ವಾಕ್ಯಂ ವಿಗ್ರಹಃ ಇತಿ = ಸಮಾಸದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ವಾಕ್ಯವು ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯವು.

ತತ್ರಾಷ್ಟಧಾತತ್ಪರುಷಕ್ರಮಃ—ಪ್ರಥಮಾತತ್ಪರುಷಃ, ದ್ವಿತೀಯಾತತ್ಪರುಷಃ, ತೃತೀಯಾತತ್ಪರುಷಃ, ಚತುರ್ಥೀತತ್ಪರುಷಃ, ಪಂಚಮೀತತ್ಪರುಷಃ, ಷಷ್ಠೀತತ್ಪರುಷಃ, ಸಪ್ತಮೀತತ್ಪರುಷಃ, ನೌತತ್ಪರುಷಶ್ಚೇತಿ.

ಈ ಸಮಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಎಂಟು ಪ್ರಕಾರವಾಗಿರುವ ತತ್ಪರುಷದ ಕ್ರಮವು—ಪ್ರಥಮಾತತ್ಪರುಷ, ದ್ವಿತೀಯಾತತ್ಪರುಷ, ತೃತೀಯಾತತ್ಪರುಷ, ಚತುರ್ಥೀತತ್ಪರುಷ, ಪಂಚಮೀತತ್ಪರುಷ, ಷಷ್ಠೀತತ್ಪರುಷ, ಸಪ್ತಮೀತತ್ಪರುಷ ಮತ್ತು ನೌತತ್ಪರುಷ.

ವೆಂದು ತತ್ಪುರುಷವು ಎಂಟುವಿಧ.

1) ತತ್ರಪ್ರಥಮಾತತ್ಪುರುಷೋಯಥಾ-ಅರ್ಥಂ ಪಿಷ್ಪಲ್ಯಾಃ=ಅರ್ಥಪಿಷ್ಪಲೀ, ಪೂರ್ವಂ ಕಾಯಸ್ಯ ಇತಿ = ಪೂರ್ವಕಾಯಃ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮಾತತ್ಪುರುಷವು ಹೇಗೆಂದರೆ, ಅರ್ಥಂ ಪಿಷ್ಪಲ್ಯಾಃ ಪಿಷ್ಪಲಿಯ ಅರ್ಥಭಾಗವು ಎಂದು ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯ. ಅರ್ಥ ಪಿಷ್ಪಲೀ ಎಂದು ಸಮಾಸ. ಪೂರ್ವಂ ಕಾಯಸ್ಯ ಎಂದು ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯ. ದೇಹದ ಪೂರ್ವ ಭಾಗ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಪೂರ್ವಕಾಯಃ ಎಂದು ಸಮಾಸ (ಕೇತುವು ಪೂರ್ವಕಾಯನು ರಾಹುವು ಉತ್ತರಕಾಯನು)

2) ದ್ವಿತೀಯಾತತ್ಪುರುಷೋಯಥಾ-ಕೃಷ್ಣಂ ಶ್ರಿತಃ=ಕೃಷ್ಣಶ್ರಿತಃ, ಗ್ರಾಮಂ ಗತಃ = ಗ್ರಾಮಗತಃ, ಕಾಂತಾರಂ ಅತೀತಃ=ಕಾಂತಾರಾತೀತಃ. ದ್ವಿತೀಯಾತತ್ಪುರುಷವು ಹೇಗೆಂದರೆ-ಕೃಷ್ಣಂ ಶ್ರಿತಃ ಇದು ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯ. ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದವನು ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಕೃಷ್ಣಶ್ರಿತಃ ಇದು ಸಮಾಸವಾಕ್ಯ. ಗ್ರಾಮಂಗತಃ ಇದು ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯ. ಗ್ರಾಮಗತಃ ಇದು ಸಮಾಸ. ಗ್ರಾಮವನ್ನು ಕುರಿತು ಹೋದವನು ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ಕಾಂತಾರಂ ಅತೀತಃ ಇದು ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯ. ಕಾಂತಾರಾತೀತಃ ಇದು ಸಮಾಸ. ದುರ್ಗಮ ವಾದ ದಾರಿಯನ್ನು ದಾಟಿದವನು ಎಂದು ಅರ್ಥ.

3) ತೃತೀಯಾತತ್ಪುರುಷೋಯಥಾ-ಶಂಕುಲಯಾಖಂಡಃ = ಶಂಕುಲಾ ಖಂಡಃ, ಧಾನ್ಯೇನಾರ್ಥೋ = ಧಾನ್ಯಾರ್ಥಃ, ಮಾಸೇನಪೂರ್ವಃ = ಮಾಸಪೂರ್ವಃ. ತೃತೀಯಾತತ್ಪುರುಷವು ಹೇಗೆಂದರೆ-ಶಂಕುಲಯಾಖಂಡಃ ಇದು ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯ. ಶಂಕುಲಾಖಂಡಃ ಇದು ಸಮಾಸ. ಅಡಿಕೆ ಕತ್ತರಿಯಿಂದ ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದು ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಧಾನ್ಯೇನ ಅರ್ಥಃ ಇದು ವಿಗ್ರಹ. ಧಾನ್ಯಾರ್ಥಃ ಸಮಾಸ. ಧಾನ್ಯದಿಂದ ಪ್ರಯೋಜನ. ಮಾಸೇನಪೂರ್ವಃ ಇದು ವಿಗ್ರಹ. ಮಾಸಪೂರ್ವಃ ಸಮಾಸ. ಒಂದು ತಿಂಗಳಿನಿಂದ ಹಿರಿಯವನು ಎಂದು ಅರ್ಥ.

4) ಚತುರ್ಥೀತತ್ಪುರುಷೋಯಥಾ-ಯೂಪಾಯದಾರು=ಯೂಪದಾರು, ಕುಂಡಲಾಯಹಿರಣ್ಯಂ = ಕುಂಡಲಹಿರಣ್ಯಂ, ಗುರವೇದಕ್ಷಿಣಾ=ಗುರುದಕ್ಷಿಣಾ. ಚತುರ್ಥೀ ತತ್ಪುರುಷದ ಉದಾಹರಣೆಗಳು-ಇಲ್ಲಿಯೂ ಹಿಂದಿನಂತೆ ಮೊದಲು ವಿಗ್ರಹ ಆಮೇಲೆ

ಸಮಾಸ. ಯೂಪದಾರು-ಯೂಪಸ್ತಂಭಕ್ಕಾಗಿ ಮರ. ಕುಂಡಲಹಿರಣ್ಯಂ-ಕುಂಡಲಕ್ಕಾಗಿ ಭಂಗಾರ, ಗುರುದಕ್ಷಿಣಾ-ಗುರುಗಳಿಗೆ ದಕ್ಷಿಣೆ ಎಂದು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅರ್ಥಗಳು.

5) ಪಂಚವಿಾತತ್ಪುರುಷೋಯಥಾ-ಅರ್ಥಾತ್ ಅಪೇತಃ = ಅರ್ಥಾಪೇತಃ, ಸಿಂಹಾತ್ ಭಯಂ = ಸಿಂಹಭಯಂ, ವೃಶ್ಚಿಕಾತ್ ಭೀಃ = ವೃಶ್ಚಿಕಭೀಃ. ಪಂಚವಿಾ ತತ್ಪುರುಷಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆಗಳು-ಅರ್ಥಾಪೇತಃ = ಹಣದಿಂದ ರಹಿತನಾದವನು, ಸಿಂಹ ಭಯಂ = ಸಿಂಹದಿಂದ ಹೆದರಿಕೆ, ವೃಶ್ಚಿಕಭೀಃ = ಚೇಳಿನಿಂದ ಹೆದರಿಕೆ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

6) ಷಷ್ಠೀತತ್ಪುರುಷೋಯಥಾ-ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಭಕ್ತಃ = ಕೃಷ್ಣ ಭಕ್ತಃ, ಆಮ್ರಸ್ಯ ಫಲಂ = ಆಮ್ರಫಲಂ, ರಾಜ್ಞಃ ಪುರುಷಃ = ರಾಜಪುರುಷಃ. ಷಷ್ಠೀತತ್ಪುರುಷದ ಉದಾಹರಣೆಗಳು = ಕೃಷ್ಣ ಭಕ್ತಃ = ಕೃಷ್ಣನ ಭಕ್ತನು, ಆಮ್ರಫಲಂ = ಮಾವಿನಹಣ್ಣು, ರಾಜ ಪುರುಷಃ = ರಾಜನಸೇವಕ.

7) ಸಪ್ತವಿಾತತ್ಪುರುಷೋಯಥಾ-ಅಕ್ಷೇಷು ಶೌಂಡಃ = ಅಕ್ಷಶೌಂಡಃ, ಕರ್ಮಣಿ ಕುಶಲಃ = ಕರ್ಮಕುಶಲಃ, ವಿದ್ಯಾಯಾಂ ನಿಪುಣಃ = ವಿದ್ಯಾನಿಪುಣಃ. ಸಪ್ತವಿಾ

ತತ್ಪುರುಷ-ಅಕ್ಷಶೌಂಡಃ = ಸಗಡೆಯಾಟದಲ್ಲಿ ನಿಪುಣ, (ಹುಚ್ಚನಾದವನು) ಕರ್ಮ
ಕುಶಲಃ = ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿವಂತ, ವಿದ್ಯಾನಿಪುಣಃ = ವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ನಿಪುಣ.

8) ನಜಾತತ್ಪುರುಷೋಯಥಾ—ನಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ = ಅಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ, ನವೃಷಭಃ
= ಅವೃಷಭಃ, ಸಾಸಾಭಾವಃ = ಅಸಾಸಂ, ಧರ್ಮವಿರುದ್ಧೋಽಧರ್ಮಃ. ನಜಾತತ್ಪು-
ರುಷ-ಅಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ = ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಲ್ಲದವನು, ಅವೃಷಭಃ = ಎತ್ತು ಅಲ್ಲದ್ದು, ಅಸಾಸಂ =
ಸಾಸವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ, ಅಧರ್ಮಃ = ಧರ್ಮವಿರುದ್ಧವಾದುದು (ಪಾಪ).

೩. ಅಥಕರ್ಮಧಾರಯಃ ಕಥ್ಯತೇ (ಅನಂತರ ಕರ್ಮಧಾರಯವು ಹೇಳಲ್ಪಡು-
ತ್ತದೆ.) ಸ ಚ 1) ವಿಶೇಷಣಪೂರ್ವಪದಃ 2) ವಿಶೇಷ್ಯಪೂರ್ವಪದಃ 3) ವಿಶೇಷಣೋ-
ಭಯಪದಃ 4) ಉಪಮಾನಪೂರ್ವಪದಃ 5) ಉಪಮಾನೋತ್ತರಪದಃ 6) ಸಂಭಾ-
ವನಾಪೂರ್ವಪದಃ 7) ಅವಧಾರಣಾಪೂರ್ವಪದಶ್ಚೇತಿ ಭೇದಾತ್ ಸಪ್ತವಿಧಃ. ಆ ಕರ್ಮ-
ಧಾರಯಸಮಾಸವು 1) ವಿಶೇಷಣಪೂರ್ವಪದ 2) ವಿಶೇಷ್ಯಪೂರ್ವಪದ 3) ವಿಶೇಷ-
ಣೋಭಯಪದ 4) ಉಪಮಾನಪೂರ್ವಪದ 5) ಉಪಮಾನೋತ್ತರಪದ 6) ಸಂಭಾ

ವನಾಪೂರ್ವಪದ 7) ಅವಧಾರಣಾಪೂರ್ವಪದ ಎಂಬ ಭೇದದಿಂದ ಏಳುವಿಧವಾಗಿದೆ.

೧. ತತ್ತ್ವವಿಶೇಷಣಪೂರ್ವಪದ ಕರ್ಮಧಾರಯೋ ಯಥಾ-ಕೃಷ್ಣ ಶ್ವಾಸೌ ಸರ್ಪಶ್ಚ = ಕೃಷ್ಣ ಸರ್ಪಃ-ಆ ಏಳು ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣಪೂರ್ವಪದ ಕರ್ಮಧಾರಯವು ಹೇಗೆಂದರೆ ಕೃಷ್ಣ ಶ್ವಾಸೌ ಸರ್ಪಶ್ಚ ಇದುವಿಗ್ರಹ. ಕೃಷ್ಣ ಸರ್ಪಃ ಸಮಾಸ. ಕಪ್ಪಾದ ಹಾವು ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಹೀಗೆಯೇ ಕೃಷ್ಣಾ ಚ ತೌ ಸರ್ಪೌ ಚ ಕೃಷ್ಣ ಸರ್ಪೌ = ಕಪ್ಪಾದ ಎರಡು ಹಾವುಗಳು. ಕೃಷ್ಣಾಶ್ಚ ತೇ ಸರ್ಪಾಶ್ಚ ಕೃಷ್ಣ ಸರ್ಪಾಃ = ಕಪ್ಪಾದ (ಬಹಳ) ಹಾವುಗಳು. ಇದು ಪುಲ್ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ. ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ-ರಕ್ತಾ ಚಾಸೌ ಲತಾ ಚ ರಕ್ತ ಲತಾ = ಕೆಂಪಾದಬಳ್ಳಿ. ರಕ್ತೇ ಚ ತೇ ಲತೇ ಚ ರಕ್ತ ಲತೇ = ಎರಡು ಕೆಂಪಾದ ಬಳ್ಳಿಗಳು. ರಕ್ತಾಶ್ಚ ತಾಃ ಲತಾಶ್ಚ ರಕ್ತ ಲತಾಃ = ಕೆಂಪಾದ (ಬಹಳ) ಬಳ್ಳಿಗಳು. ನಪುಂಸಕಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ-ನೀಲಂ ಚ ತತ್ ಉತ್ಪಲಂ ಚ ನೀಲೋತ್ಪಲಂ = ಕಪ್ಪಾದ ನೈದಿಲೆ ಹೂವು. ನೀಲೇ ಚ ತೇ ಉತ್ಪಲೇ ಚ-ನೀಲೋತ್ಪಲೇ = ಎರಡು ಕಪ್ಪಾದ ನೈದಿಲೆ ಹೂವುಗಳು. ನೀಲಾನಿ ಚ ತಾನಿ ಉತ್ಪಲಾನಿ ಚ = ನೀಲೋತ್ಪಲಾನಿ

= ಕಪ್ಪಾದ (ಬಹಳ) ನೈದಿಲೆ ಹೂವುಗಳು. ಹೀಗೆಯೇ ಅಲ್ಪವಾತಃ, ಸತ್ ಸರಾಂಸಿ ಇತ್ಯಾದಿ.

೨. ವಿಶೇಷ್ಯಪೂರ್ವಪದಃಕರ್ಮಧಾರಯೋ ಯಥಾ-ವೈಯಾಕರಣಶ್ಚಾಸೌ ಖಸೂಚಿಶ್ಚ = ವೈಯಾಕರಣಖಸೂಚಿಃ. ವಿಶೇಷ್ಯಪೂರ್ವಪದಕರ್ಮಧಾರಯಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ—ವೈಯಾಕರಣಖಸೂಚಿಃ = ವ್ಯಾಕರಣ ಬಲ್ಲವನಾಗಿದ್ದು (ಕೇಳಿದಾಗ) ಆಕಾಶ ನೋಡುವನು. ಗೋಪಾಲಶ್ಚಾಸೌ ಬಾಲಶ್ಚ ಗೋಪಾಲಬಾಲಃ = ಗೋಪಾಲ ಬಾಲಕನು (ಕೃಷ್ಣ). ವೈಂಸಕಶ್ಚಾಸೌ ಮಯೂರಶ್ಚ ಮಯೂರವೈಂಸಕಃ = ಧೂರ್ತನಾದ ನವಿಲು.

೩. ವಿಶೇಷಣೋಭಯಪದಕರ್ಮಧಾರಯಃಯಥಾ — ಶೀತಂ ಚ ತತ್ ಉಷ್ಣಂ ಚ = ಶೀತೋಷ್ಣಂ. ವಿಶೇಷಣ ಉಭಯಪದ ಕರ್ಮಧಾರಯಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ—ಶೀತೋಷ್ಣಂ (ಜಲಂ) ತಂಪು ಬಿಸಿಯಾದ (ನೀರು) ಮೃದು ಚ ತತ್ ಮಧುರಂ ಚ = ಮೃದುಮಧುರಂ (ವಚನಂ) = ಮೃದವಾದ (ಇಂಸಾದ) ಮಾತು.

೪. ಉಪಮಾನಪೂರ್ವಪದಃಕರ್ಮಧಾರಯೋ ಯಥಾ—ಮೇಘ ಇವ
ಶ್ಯಾಮಃ=ಮೇಘಶ್ಯಾಮಃ, ಉಪಮಾನಪೂರ್ವಪದ ಕರ್ಮಧಾರಯದ ಉದಾಹರಣೆ—
ಮೇಘಶ್ಯಾಮಃ ಮೋಡದಂತೆ ಕಪ್ಪಾದವನು. ಕಂಬುವತ್ ಗ್ರೀವಾ=ಕಂಬುಗ್ರೀವಾ
ಶಂಖದಂತಹ ಕುತ್ತಿಗೆ. ಚಂದ್ರವತ್ ಮುಖಂ=ಚಂದ್ರಮುಖಂ, ಚಂದ್ರನಂತಿರುವ
ಮುಖ.

೫. ಉಪಮಾನೋತ್ತರಪದಕರ್ಮಧಾರಯೋ ಯಥಾ—ಪುರುಷಃ ವ್ಯಾಘ್ರಃ
ಇವ=ಪುರುಷವ್ಯಾಘ್ರಃ. ಉಪಮಾನೋತ್ತರಪದ ಕರ್ಮಧಾರಯವು-ಪುರುಷವ್ಯಾಘ್ರಃ
=ಪುರುಷಶ್ರೇಷ್ಠ. ನರಃ ಸಿಂಹಃ ಇವ=ನರಸಿಂಹಃ=ಮನುಷ್ಯಶ್ರೇಷ್ಠ.

೬. ಸಂಭಾವನಾಪೂರ್ವಪದಃಕರ್ಮಧಾರಯೋ ಯಥಾ—ಗುಣ ಇತಿ
ಬುದ್ಧಿಃ=ಗುಣಬುದ್ಧಿಃ. ಸಂಭಾವನಾಪೂರ್ವಪದ ಕರ್ಮಧಾರಯವು ಹೇಗೆಂದರೆ—ಗುಣ
ಇತಿ ಬುದ್ಧಿಃ—ಗುಣ ಎಂದು ತಿಳುವಳಿಕೆ ಇದು ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯ, ಗುಣಬುದ್ಧಿ ಎಂದು
ಸಮಾಸ. ಹೀಗೆಯೇ ತಮಾಲಾ ಇತಿ ವೃಕ್ಷಾಃ=ಹೊಂಗೆಮರಗಳು. ವಿಂಧ್ಯ ಇತಿ

ಪರ್ವತಃ = ವಿಂಧ್ಯ ಪರ್ವತಃ, ವಿಂಧ್ಯವೆಂಬ ಪರ್ವತ. ಗಜ ಇತಿ ಮನೀಷಾ = ಗಜ ಮನೀಷಾ = ಆನೆಯೆಂದು ಬುದ್ಧಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು.

೭. ಅವಧಾರಣಪೂರ್ವಪದಕರ್ಮಧಾರಯೋ ಯಥಾ-ವಿದ್ಯೈವಧನಂ = ವಿದ್ಯಾಧನಂ, ಅವಿದ್ಯೈವ ಶೃಂಖಲಾ = ಅವಿದ್ಯಾಶೃಂಖಲಾ, ಅವಧಾರಣಪೂರ್ವಪದ-ಕರ್ಮಧಾರಯವು ಹೇಗೆಂದರೆ—ವಿದ್ಯೈವಧನಂ = ವಿದ್ಯೆಯೇ ಹಣ ಎಂದು ವಿಗ್ರಹ. ವಿದ್ಯಾಧನಂ ಸಮಾಸ. ಅವಿದ್ಯೈವ ಶೃಂಖಲಾ = ಅವಿದ್ಯೆಯೇ ಸಂಕೋಲೆ ಎಂದು ವಿಗ್ರಹ. ಅವಿದ್ಯಾಶೃಂಖಲಾ ಸಮಾಸ. ಹೀಗೆಯೇ, ಕಲ್ಪನಾ ಏವ ಊರ್ಮಯಃ = ಕಲ್ಪನೋರ್ಮಯಃ, ಕಲ್ಪನೆಗಳೆಂಬ ಅಲೆಗಳು. ಕವಿರೇವಸಾಗರಃ = ಕವಿಸಾಗರಃ, ಕವಿಯೆಂಬ ಸಮುದ್ರವು.

೮. ಮಧ್ಯಮಪದಲೋಪೀಸಮಾಸೋ ಯಥಾ — ಶಾಕಪ್ರಿಯಃ ಪಾರ್ಥಿವಃ = ಶಾಕಪಾರ್ಥಿವಃ, ದೇವಪೂಜಕೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ = ದೇವಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ. ಮಧ್ಯಮಪದ ಲೋಪಿಸಮಾಸವು ಹೇಗೆಂದರೆ—ಶಾಕಪ್ರಿಯಃ ಪಾರ್ಥಿವಃ, ತರಕಾರಿ ಇಷ್ಟವಾಗಿರುವರಾಜ

ಎಂದು ವಿಗ್ರಹನಾಕೃತಿ, ಶಾಕಪಾರ್ಥಿವಃ, ಸಮಾಸ. ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಿಯ ಎಂಬ ಪದವು ಲುಪ್ತವಾಗಿದೆ. ದೇವಪೂಜಕೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ = ದೇವಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ = ದೇವರಪೂಜೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ.

೪. ಅಥಬಹುವ್ರೀಹಿಃಕಥ್ಯತೇ — ಅನಂತರ ಬಹುವ್ರೀಹಿಯು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಸ ಚ ದ್ವಿಪದಃ, ಬಹುಪದಃ, ಸಹಪೂರ್ವಪದಃ, ಸಂಖ್ಯೋತ್ತರಪದಃ, ಸಂಖ್ಯೋಭಯ ಪದಃ, ವ್ಯತಿಹಾರಲಕ್ಷಣಃ, ದಿಗಂತರಾಲಲಕ್ಷಣಃ, ಚೇತಿ ಭೇದಾತ್ ಸಪ್ತವಿಧಃ. ಆ ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸವು 1) ದ್ವಿಪದ 2) ಬಹುಪದ 3) ಸಹಪೂರ್ವಪದ 4) ಸಂಖ್ಯೋತ್ತರಪದ 5) ಸಂಖ್ಯೋಭಯಪದ 6) ವ್ಯತಿಹಾರಲಕ್ಷಣ 7) ದಿಗಂತರಾಲ ಲಕ್ಷಣ ಎಂದು ಏಳು ವಿಧವಾಗಿದೆ.

೧. ತತ್ರದ್ವಿಪದಬಹುವ್ರೀಹಿಃ ಯಥಾ-ಚಿತ್ರಾಃ ಗಾವಃ ಯಸ್ಯ ಸಃ ಚಿತ್ರಗುಃ ಗೋಪಃ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ದ್ವಿಪದಬಹುವ್ರೀಹಿಯು ಹೇಗೆಂದರೆ. ಚಿತ್ರಾಃ ಗಾವಃ ಯಸ್ಯ ಸಃ ಚಿತ್ರಗುಃ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಗೋವುಗಳುಳ್ಳ ಗೊಲ್ಲನು.

ಪ್ರಾಪ್ತಂ ಉದಕಂ ಯಂ ಸಃ ಪ್ರಾಪ್ತೋದಕೋ ಗ್ರಾಮಃ = ನೀರು ಬಂದಿರುವ
 ಹಳ್ಳಿ. ಭುಕ್ತಂ ಓದನಂ ಯೇನ ಸಃ ಭುಕ್ತಾದನಃ ಭೂಪಃ = ಅನ್ನ ಊಟಮಾಡಿದ ರಾಜ.
 ನಿರ್ಜಿತಃ ಕಾಮಃ ಯೇನ ಸಃ ನಿರ್ಜಿತಕಾಮಃ ಶಿವಃ = ಜಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕಾಮನುಳ್ಳ
 ಈಶ್ವರನು. ವಿಭಕ್ತಂ ಧನಂ ಯೈಃ ತೇ, ವಿಭಕ್ತಧನಾಃ ಬಂಧವಃ = ಹಣವನ್ನು ಹಂಚಿ
 ಕೊಂಡ ಬಂಧುಗಳು. ದತ್ತಃ ಸೂಪಃ ಯಸ್ಮೈ ಸಃ ದತ್ತಸೂಪಃ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ = ಕೊಡ
 ಲ್ಪಟ್ಟ ತೊವ್ವೆಯುಳ್ಳ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು. ಉದ್ಧೃತಂ ಧನಂ ಯಸ್ಮಾತ್ ತತ್ ಉದ್ಧೃತ
 ಧನಂ ಕುಂಡಂ = ಹಣತೆಗೆದಿರುವ ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆ. ಚಕ್ರಂ ಪಾಣೌ ಯಸ್ಯ ಸಃ ಚಕ್ರಪಾಣಿಃ
 ಹರಿಃ = ಚಕ್ರವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿರುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ. ಕರೇ ಸ್ಥಿತಂ ಧನಂ ಯಸ್ಯ ಸಃ
 ಕರಸ್ಥಿತಧನಃ ವಣಿಕ್ = ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಣ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ವ್ಯಾಪಾರಿ. ಪುಷ್ಪಿತಾಃ
 ದ್ರುಮಾಃ ಯಸ್ಮಿನ್ ಸಃ ಪುಷ್ಪಿತದ್ರುಮಃ ಆರಾಮಃ = ಹೂಬಿಟ್ಟಿರುವ ಮರಗಳುಳ್ಳ
 ಉಸವನ. ಬಹವಃ ಯಜ್ಞಾನಃ ಯಸ್ಯಾಂ ಸಾ ಬಹು ಯಜ್ಞಾಶಾಲಾ = ಬಹಳಮಂದಿ
 ಯಾಜಕರುಳ್ಳ ಯಜ್ಞ ಶಾಲೆ. ಪುಷ್ಪಿತಾಃ ದ್ರುಮಾಃ ಯಸ್ಮಿನ್ ತತ್ ಪುಷ್ಪಿತದ್ರುಮಂ
 ವನಂ = ಹೂಬಿಟ್ಟಿರುವ ಮರಗಳುಳ್ಳ ಕಾಡು. ಖರಸ್ಯ ಮುಖಮಿವ ಮುಖಂ ಯಸ್ಯ ಸಃ

ಖರಮುಖಃ ತುರಗಃ = ಕತ್ತಿಯಮುಖದಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳ ಕುದುರೆ. ಉಷ್ಣಸ್ಯ ಮುಖ-
ಮಿವ ಮುಖಂ ಯಸ್ಯ ಸಃ ಉಷ್ಣಮುಖಃ ಯಕ್ಷಃ = ಒಂಟಿಯಮುಖದಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳ
ಯಕ್ಷನು. ಉಚ್ಚೈಃ ಘಟಃ ಯಸ್ಯಾಃ ಸಾ ಉಚ್ಚೈಃ ಘಟಾ ನಾರೀ = ಎತ್ತರವಾದ ಗಡಿಗೆ
ಯುಳ್ಳ ಹೆಂಗಸು.

ಅಂಗ ಗಾತ್ರ ಉದರ ಸ್ತನ ಕಂಠ ಓಷ್ಠ ದಂತ ಮುಖ ಅಕ್ಷಿ ಕೇಶಾಃ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ
ಬಹುವ್ರೀಹೌ ಈಬಂತಾ ಭವಂತಿ. ತೇಚಯಥಾ—ಅಂಗ-ಗಾತ್ರ-ಉದರ-ಸ್ತನ-ಕಂಠ-
ಓಷ್ಠ-ದಂತ-ಮುಖ-ಅಕ್ಷಿ-ಕೇಶ-ಶಬ್ದಗಳು ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಬಹುವ್ರೀಹಿಯಲ್ಲಿ ಈಕಾರಾಂತ
ವಾಗುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳು ಹೇಗೆಂದರೆ ಸುಂದರಂ ಅಂಗಂ ಯಸ್ಯಾಃ ಸಾ ಸುಂದರಾಂಗೀ =
ಸುಂದರವಾದ ಅಂಗವುಳ್ಳವಳು. ಸು (ಶೋಭನಂ) ಗಾತ್ರಂ ಯಸ್ಯಾಃ ಸಾ ಸುಗಾತ್ರೀ =
ಸುಂದರವಾದ ದೇಹವುಳ್ಳವಳು. ಕೃಶಂ ಉದರಂ ಯಸ್ಯಾಃ ಸಾ ಕೃಶೋದರೀ = ಸಣ್ಣ
ಹೊಟ್ಟೆಯುಳ್ಳವಳು. ಚಾರೂ ಸ್ತನೌ ಯಸ್ಯಾಃ ಸಾ ಚಾರುಸ್ತನೀ = ಸುಂದರವಾದ
ಸ್ತನುಳ್ಳವಳು. ಇಂದೀವರೇ ಇವ ಅಕ್ಷೀಣೀ ಯಸ್ಯಾಃ ಸಾ ಇಂದೀವರಾಕ್ಷೀ = ನೈದಿಲೆ

ಯಂತಹ ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳವಳು. ಕಂಬುರಿವ ಕಂಠಃ ಯಸ್ಯಾಃ ಕಂಬುಕಂಠೀ = ಶಂಖದಂತಹ ಕುತ್ತಿಗೆಯುಳ್ಳವಳು. ಕುಟಿಲಾಃ ಕೇಶಾಃ ಯಸ್ಯಾಃ ಸಾ ಕುಟಿಲಕೇಶೀ = ಗುಂಗುರಾದ ತಲೆಕೂದಲು ಉಳ್ಳವಳು. ಇತರೇಷಾಂ ಅಂಗಾದಿನಾಚಕಾನಾಂ ಸ್ತ್ರೀತ್ವೇಽಪಿ ಆಬಂತ ತ್ವಮೇವ. ಇತರ ಅಂಗಾದಿ ನಾಚಕಶಬ್ದಗಳು ಬಹುವ್ರೀಹಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೂ ಆಕಾರಾಂತವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತವೆ. ಚಾರುದೇಹಾ, ನಿಸ್ತೃತಾಲಿಕಾ, ಕುಂದದಶನಾ ಇತ್ಯಾದಿ. ಸುಂದರವಾದ ದೇಹವುಳ್ಳವಳು, ನಿಸ್ತಾರವಾದ ಗುಂಗುರುಕೂದಲುಳ್ಳವಳು. ಮಲ್ಲಿಗೆಯಮೊಗ್ಗಿನಂತಹ ಹಲ್ಲುಳ್ಳವಳು, ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಉರು, ವೃಥು, ಲಘು, ಬಹು, ಪಟು, ಋಜು, ಸ್ವಾದು, ಚಾರು, ಮೃದು ಶಬ್ದಾನಾಂ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗ ವಿಶೇಷಣತ್ವೇ ಈಬಂತತ್ವಮಪಿ, ಯಥಾ ಮೃದ್ವೀಶಾಟೇ ಲಘ್ವೀಭಾಷಾ ಇತ್ಯಾದಿ. ಉರು ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳು ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗ ವಿಶೇಷಣವಾದರೆ ಈಕಾರಾಂತವೂ ಆಗುತ್ತವೆ. ಮೃದುವಾದಶಾಟೆ, ಸುಲಭವಾದಭಾಷೆ, ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಇತಿ ದ್ವಿವದಬಹುವ್ರೀಹಿಃ.

೨. ಬಹುಸದೋ ಯಥಾ—ನೀಲಂ ಉಜ್ಜ್ವಲಂ ವಪುಃ ಯಸ್ಯ ಸಃ ನೀಲೋ-

ಜ್ಞಲವಪುಃ=ಕಪ್ಪಾದ ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ಶರೀರವುಳ್ಳವನು ಎಂದು ಅರ್ಥ.

೩. ಸಹಪೂರ್ವಪದೋ ಯಥಾ—ಪುತ್ರೇಣಸಹ ವರ್ತತೇ ಇತಿ ಸಪುತ್ರಃ ಸಹಪುತ್ರೋನಾ. ಕರ್ಮಣಾಸಹ ವರ್ತತೇ ಇತಿ ಸಕರ್ಮಕಃ=ಮಗನಿಂದ ಕೂಡಿದವನು, ಕರ್ಮದಿಂದ ಸಹಿತನಾದುದು ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಹೀಗೆಯೇ ಸರಾಮಃ ಸಕೃಷ್ಣಃ.

೪. ಸಂಖ್ಯೋತ್ತರಸದಃ ಯಥಾ—ದಶಾನಾಂ ಸಮೀಪೇ ಯೇ ಸಂತಿ ತೇ ಉಪದಶಾಃ=ಹತ್ತರ ಸಮೀಪ ಇರುವವರು (9 ಅಥವಾ 11).

೫. ಸಂಖ್ಯೋಭಯಪದೋ ಯಥಾ—ದ್ವೌ ನಾ ತ್ರಯೋನಾ ದ್ವಿತ್ರಾಃ, ಪಂಚ ನಾ ಷಡ್ವಾ ಪಂಚಷಾಃ, ತ್ರಯೋ ನಾ ಚತ್ವಾರೋ ನಾ ತ್ರಿಚತುರಾಃ=ಎರಡು ಅಥವಾ ಮೂರು, ಐದು ಅಥವಾ ಆರು, ಮೂರು ಅಥವಾ ನಾಲ್ಕು ಎಂದು ಅರ್ಥ.

೬. ವ್ಯತಿಹಾರಲಕ್ಷಣೋ ಯಥಾ—ಕೇಶೇಷು ಕೇಶೇಷು ಗೃಹೀತ್ವಾ ಇದಂ ಯುದ್ಧಂ ಪ್ರವೃತ್ತಂ ಕೇಶಾಕೇಶಿ, ಮುಷ್ಟಿಭಿಶ್ಚ ಮುಷ್ಟಿಭಿಶ್ಚ ಪ್ರಹೃತ್ಯ ಇದಂ ಯುದ್ಧಂ

ಪ್ರವೃತ್ತಂ ಮುಷ್ಟೀಮುಷ್ಟಿ = ಪರಸ್ಪರ ಕೂದಲು ಹಿಡಿದು ನಡೆದ ಯುದ್ಧ, ಮುಷ್ಟಿ-
ಗಳಿಂದ ಹೊಡೆದಾಡುತ್ತಾ ನಡೆದ ಯುದ್ಧ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಹೀಗೆಯೇ ದಂಡಾದಂಡಿ.

೭. ದಿಗಂತರಾಲಲಕ್ಷಣೋ ಯುಧಾ — ದಕ್ಷಿಣಸ್ಯಾಶ್ಚ ಪೂರ್ವಸ್ಯಾಶ್ಚ ದಿಶೋಃ
ಯದಂತರಾಲಂ ಸಾ ದಕ್ಷಿಣಪೂರ್ವಾ, ಉತ್ತರಪೂರ್ವಾ, ಪಶ್ಚಿಮೋತ್ತರಾ ಇತ್ಯಾದಿ.
ಆಗ್ನೇಯ, ಈಶಾನ್ಯ ವಾಯವ್ಯ ದಿಕ್ಕುಗಳು ಎಂದು ಅರ್ಥ.

೪. ಅಥದ್ವಿಗುಃ — ದ್ವಿಗುಸಮಾಸೋ ದ್ವಿವಿಧಃ : — ಏಕವದ್ಭಾವೀ ಅನೇಕ
ವದ್ಭಾವೀ ಚೇತಿ = ದ್ವಿಗು ಸಮಾಸವು ಎರಡುವಿಧ, ಏಕವದ್ಭಾವಿ ಮತ್ತು ಅನೇಕವದ್ಭಾವಿ
ಎಂದು.

1. ಏಕವದ್ಭಾವೀ ದ್ವಿಗುಃ ಯುಧಾ : — ತ್ರಯಾಣಾಂ ಶೃಂಗಾಣಾಂ ಸಮಾ-
ಹಾರಃ ತ್ರಿಶೃಂಗಂ, ಪಂಚಾನಾಂ ವಟಾನಾಂ ಸಮಾಹಾರಃ ಪಂಚವಟೇ, ಪಂಚಫಲೀ,
ತ್ರಿಭುವನಂ, ಪಂಚಗವ್ಯಂ, ಪಂಚಾಮೃತಂ ಇವೂ ಹೀಗೆಯೇ. ಮೂರು ಶಿಖರಗಳ
ಸಮುದಾಯ ಇತ್ಯಾದಿ ಅರ್ಥ.

೩. ಅನೇಕವದ್ಭಾವೀದ್ವಿಗುಃ ಯಥಾ :—ಸಸ್ತ ಚ ತೇ ಋಷಯಶ್ಚ ಸಸ್ತ-
ಋಷಯಃ = ಸಸ್ತರ್ಷಿಗಳು.

೫. ಅಥ ದ್ವಂದ್ವಃ --ದ್ವಂದ್ವಃ ದ್ವಿವಿಧಃ :—ಇತರೇತರಯೋಗದ್ವಂದ್ವಃ
ಸಮಾಹಾರ ದ್ವಂದ್ವಶ್ಚೇತಿ, ಸ ಚ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ದ್ವಿವಿಧಃ ದ್ವಿಪದೋ ಬಹುಪದಶ್ಚೇತಿ.

1. ತತ್ರ ಆದ್ಯಃ ದ್ವಿಪದ-ಇತರೇತರ ಯೋಗದ್ವಂದ್ವಃ ಯಥಾ :—ರಾಮಶ್ಚ
ಲಕ್ಷ್ಮಣಶ್ಚ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣೌ. ಧರ್ಮಶ್ಚ ಅರ್ಥಶ್ಚ ಧರ್ಮಾರ್ಥೌ = ದ್ವಂದ್ವವು ಎರಡು
ವಿಧ—ಇತರೇತರ ಯೋಗದ್ವಂದ್ವ ಮತ್ತು ಸಮಾಹಾರ ದ್ವಂದ್ವವೆಂದು. ಅನೇರಡೂ
ದ್ವಿಪದ, ಬಹುಪದ ಎಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಎರಡುವಿಧ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ದ್ವಿಪದ ಇತರೇತರ-
ಯೋಗದ್ವಂದ್ವಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ — ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣೌ = ರಾಮ ಮತ್ತು ಲಕ್ಷ್ಮಣರು.
ಧರ್ಮಾರ್ಥೌ = ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಅರ್ಥಗಳು. ಬಹುಪದ ಇತರೇತರಯೋಗದ್ವಂದ್ವವು
ಹೇಗೆಂದರೆ—ಹರಿ ಹರ ಗುರು ಈ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಸಮಾಸಮಾಡಿದಾಗ ಹರಿಹರಗುರವಃ
ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ.

ಸಮಾಹಾರದ್ವಂದ್ಯೋಽಪಿ ದ್ವಿವಿಧಃ = ಸಮಾಹಾರದ್ವಂದ್ವನೂ ಎರಡು ವಿಧ — ದ್ವಿಪದಸಮಾಹಾರದ್ವಂದ್ವ, ಬಹುಪದಸಮಾಹಾರದ್ವಂದ್ವಭೇದಾತ್. ತತ್ರ ಪ್ರಾಣಿತೂರ್ಯಸೇನಾಂಗಾನಾಂ ದ್ವಂದ್ವೈಕವದ್ಭಾವಃ=ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಅಂಗಗಳು ಸೇನಾಂಗಗಳು ವಾದ್ಯಗಳ ಅಂಗಗಳು ಇವುಗಳಿಗೆ ಸಮಾಸಮಾಡಿದಾಗ ಸಮಾಹಾರದ್ವಂದ್ವನು ಏಕವದ್ಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ಏಕವಚನ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗವಾಗುತ್ತದೆ.

೧. ದ್ವಿಪದಸಮಾಹಾರದ್ವಂದ್ವನು ಹೇಗೆಂದರೆ—ಪ್ರಾಣ್ಯಂಗೇ ಯಥಾ-ಪಾಣೀ ಚ ಸಾದೌ ಚ ತೇಷಾಂ ಸಮಾಹಾರಃ ಪಾಣಿಸಾದಂ, ತೂರ್ಯಾಂಗೇ ಯಥಾ-ಶಂಖಶ್ಚ ಪಟಹಶ್ಚ ತಯೋಃ ಸಮಾಹಾರಃ ಶಂಖಪಟಹಂ, ಹಸ್ತಿನಶ್ಚ ರಥಾಶ್ಚ ತೇಷಾಂ ಸಮಾಹಾರಃ ಹಸ್ತಿರಥಂ.

೨. ಬಹುಪದಸಮಾಹಾರದ್ವಂದ್ವೋ ಯಥಾ—ಪಾಣೀ ಚ ಸಾದೌಚ ಮುಖಂಚ ತೇಷಾಂ ಸಮಾಹಾರಃ ಪಾಣಿಸಾದಮುಖಂ. ಢಕ್ಕಾಚ ಮೃದಂಗಶ್ಚ ಪಟಹಶ್ಚ ತೇಷಾಂ ಸಮಾಹಾರಃ ಢಕ್ಕಾಮೃದಂಗಪಟಹಂ, ಹಸ್ತಿನಶ್ಚ ಅಶ್ವಾಶ್ಚ ರಥಾಶ್ಚ

ಪಾದಾತಂಚ ಹಸ್ತ್ಯಶ್ವರಥಪಾದಾತಂ. ಇತಿದ್ವಂದ್ವಃ.

೬. ಅಥ ಅವ್ಯಯಾಭಾವಃ — ಸ ದ್ವಿವಿಧಃ ಅವ್ಯಯಪೂರ್ವಪದಃ, ನಾಮಪೂರ್ವಪದಶ್ಚೇತಿ. ತತ್ರಾದ್ಯಃಯಥಾ—ದಿಶಯೋಃ ಮಧ್ಯಂ ಅಪದಿಶಂ, ಹರೌ ಅಧಿಹರಿ, ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಸಮೀಪಂ ಉಪಕೃಷ್ಣಂ. ಶಕ್ತಿಮನತಿಕ್ರಮ್ಯ ಯಥಾಶಕ್ತಿ. ಅವ್ಯಯಾಭಾವಸ್ಯ ಅವ್ಯಯತ್ವಾತ್ ತ್ರಿಷು ಲಿಂಗೇಷು ಸಮಾನಂ ರೂಪಂ = ಅವ್ಯಯಾಭಾವವು ಅವ್ಯಯವಾದುದರಿಂದ ಮೂರುಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಾನವಾದರೂಪವು. ಇತಿ ಷಟ್ ಸಮಾಸಾ ನಿರ್ಣೇತಾಃ = ಹೀಗೆ ಆರುಸಮಾಸಗಳು ನಿರ್ಣಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ.

ಅಥ ಲುಕ್ ಸಮಾಸಃ ಅಲುಕ್ ಸಮಾಸಶ್ಚ.

1. ಲುಕ್ ಸಮಾಸೋ ಯಥಾ—ತನುರೇವಲತಾ ತನುಲತಾ = ವಿಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ವಿಭಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಲೋಪಬಂದರೆ ಲುಕ್ ಸಮಾಸ. ತನುಃ ಏವಲತಾ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮಾವಿಭಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಏವಕಾರಗಳು ಲೋಪವಾಗಿವೆ.

2. ಅಲುಕ್‌ಸಮಾಸಃ ಯಥಾ—ವನೇ ಚರತೀತಿ ವನೇಚರಃ, ಪಂಕೇರು-
ಹತೀತಿ ಪಂಕೇರುಹಂ. ವಿಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಲೋಪಬಾರದಿದ್ದರೆ ಅಲುಕ್-
ಸಮಾಸ. ವನೇಚರಃ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸಪ್ತಮಿಗೆ ಲೋಪವಾಗಿಲ್ಲ.

3. ಮತ್ಸರ್ಥೀಯಃ ಯಥಾ — ಬುದ್ಧಿ ರಸ್ಯಾಸ್ತೀತಿ ಬುದ್ಧಿಮಾನ್, ಧನಂ
ಅಸ್ಯಾಸ್ತೀತಿ ಧನವಾನ್ (ಮತುಪ್) ಧೀರಸ್ಯಭಾವಃ ಧೀರತಾ-ಭಾವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ತಲ್ಪ್ರತ್ಯಯ.
ಜನಾನಾಂ ಸಮೂಹಃ ಜನತಾ—ಸಮೂಹಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ತಲ್ಪ್ರತ್ಯಯ.
ಘಟಸ್ಯಭಾವಃ ಘಟತ್ವಂ ಭಾವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ತ್ವಪ್ರತ್ಯಯ.

ವೃಕ್ಷಶಾಖಾ ತತ್ಪುರುಷಃ ಶ್ವೇತಾಶ್ವಃ ಕರ್ಮಧಾರಯಃ |

ರಕ್ತವಸ್ತ್ರೋಬಹುವ್ರೀಹಿಃ ದ್ವಂದ್ವಃ ಚಂದ್ರದಿವಾಕರೌ ||

ವೃಕ್ಷಸ್ಯ ಶಾಖಾ ವೃಕ್ಷಶಾಖಾ, (ಮರದ ಕೊಂಬೆ) ಇದು ತತ್ಪುರುಷವು. ಶ್ವೇತ-
ಶ್ಚಿಪೌ ಅಶ್ವಶ್ಚ ಶ್ವೇತಾಶ್ವಃ = ಬಿಳಿಯ ಕುದುರೆ. ಇದು ಕರ್ಮಧಾರಯ. ರಕ್ತವಸ್ತ್ರಃ
ರಕ್ತಂ ವಸ್ತ್ರಂ ಯಸ್ಯ ಸಃ = ಕೆಂಪುಬಟ್ಟೆಯುಳ್ಳವನು. ಇದು ಬಹುವ್ರೀಹಿ. ಚಂದ್ರಶ್ಚ

ದಿನಾಕರಶ್ಚ ಚಂದ್ರದಿನಾಕರೌ = ಚಂದ್ರ ಮತ್ತು ಸೂರ್ಯ, ಇದು ದ್ವಂದ್ವ.

ಯಲ್ಲಿಂಗಂ ಯದ್ವಚನಂ ಯಾ ಚ ವಿಭಕ್ತಿರ್ವಿಶೇಷ್ಯಸ್ಯ |
ತಲ್ಲಿಂಗಂ ತದ್ವಚನಂ ಸೈವ ವಿಭಕ್ತಿರ್ವಿಶೇಷಣಸ್ಯಾಪಿ ||

ವಿಶೇಷ್ಯಕ್ಕೆ ಯಾವ ಲಿಂಗ, ಯಾವ ವಚನ, ಮತ್ತು ಯಾವ ವಿಭಕ್ತಿ ಇರುತ್ತದೆಯೋ, ವಿಶೇಷಣಕ್ಕೂ ಕೂಡ, ಅದೇ ಲಿಂಗ, ಅದೇ ವಚನ, ಅದೇ ವಿಭಕ್ತಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗಳು ಹಿಂದೆಯೇ ಬಂದಿವೆ.

ಸದೃಶಂ ತ್ರಿಷು ಲಿಂಗೇಷು ಸರ್ವಾಸು ಚ ವಿಭಕ್ತಿಷು |
ವಚನೇಷು ಚ ಸರ್ವೇಷು ಯನ್ನವ್ಯೇತಿ ತದನ್ಯಯಂ ||

ಮೂರು ಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಎಲ್ಲಾ ವಿಭಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಎಲ್ಲಾ ವಚನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಯಾವುದು ವ್ಯತ್ಯಾಸಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅದು ಅವ್ಯಯವು. ಉದಾ-ಚ, ವಾ, ಏವ, ಅಪಿ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಆದೌ ಕರ್ತೃಪದಂ ವಾಚ್ಯಂ ದ್ವಿತೀಯಾದಿಪದಂ ತತಃ |

ಕ್ವಾತುಮುನ್‌ಲ್ಯಪ್ ಚ ಮಧ್ಯೇ ತು ಕುರ್ಯಾದಂತೇ ಕ್ರಿಯಾಪದಂ ||

ಮೊದಲು ಕರ್ತೃಪದ, ಅನಂತರ ದ್ವಿತೀಯಾದಿಪದ, ಅಮೇಲೆ ಕ್ವಾಂತ, ತುಮುನ್ನಂತ, ಲ್ಯಬಂತಗಳು, ಕೊನೆಗೆ ಕ್ರಿಯಾಪದ, ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಕ್ರಮದಿಂದ ಪದಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಬೇಕು. ಉದಾ-ಶ್ರೀರಾಮಃ ಸೀತಾಲಕ್ಷ್ಮಣಾಭ್ಯಾಂ ಸಹ ವನಂ ಗತ್ವಾ, ರಾಕ್ಷಸಾನ್ ಹತ್ವಾ, ಸುಗ್ರೀವಂ ದ್ರಷ್ಟುಂ ಋಷ್ಯಮೂಕಂ ಗತಃ, ತೇನ ಸಹ ಸಖ್ಯಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ, ಸಮುದ್ರೇ ಸೇತುಂ ಬದ್ಧ್ವಾ, ಲಂಕಾಂಗತಃ, ರಾವಣಂ ಜಘಾನ=ಶ್ರೀರಾಮನು ಸೀತಾಲಕ್ಷ್ಮಣರೊಡನೆ ಕಾಡಿಗೆಹೋಗಿ, ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಕೊಂದು, ಸುಗ್ರೀವನನ್ನು ನೋಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಋಷ್ಯಮೂಕಕ್ಕೆ ಹೋದವನಾಗಿ, ಅವನೊಡನೆ ಸ್ನೇಹವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಸೇತುವನ್ನು ಕಟ್ಟಿ, ಲಂಕೆಗೆ ಹೋದವನಾಗಿ, ರಾವಣನ್ನು ಕೊಂದನು.

ಅಥ ಕಾರಕಮುಚ್ಯತೇ—(ಇನ್ನು ಕಾರಕವು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ)

ಕರ್ತಾ ಕರ್ಮಚ ಕರಣಂ ಸಂಪ್ರದಾನಂ ತಥೈವ ಚ |

ಅಪಾದಾನಾಧಿಕರಣಮಿತ್ಯಾಹುಃ ಕಾರಕಾಣಿ ಷಟ್

||೫||

ಕರ್ತೃ, ಕರ್ಮ, ಕರಣ, ಸಂಪ್ರದಾನ, ಅಪಾದಾನ, ಅಧಿಕರಣ ಎಂದು ಕಾರಕಗಳು ಆರು ಇವೆ.

ನಿರ್ದೇಶೇ ಪ್ರಥಮಾ ಪ್ರೋಕ್ತಾ ಸೈವ ಚಾನುಂತ್ರಣೇಷ್ಟಪಿ |

ದ್ವಿತೀಯಾ ಕರ್ಮಣಿ ಪ್ರೋಕ್ತಾ ತೃತೀಯಾ ಕರಣೇ ಮತಾ

||೬||

ಕರ್ತರಿ ಜ್ಞಾನಜ್ಞಾಪ್ಯತ್ವೇ ಹೇತಾವಂಗವಿಕಾರಕೇ |

ತಾದರ್ಥ್ಯೇ ಸಂಪ್ರದಾನೇಚ ಚತುರ್ಥೀಸ್ಯಾಚ್ಚ ಸರ್ವದಾ

||೭||

ಪಂಚಮೀಸ್ಯಾದಪಾದಾನೇ ಹೇತಾವಪಿ ಮತಾ ಕ್ವಚಿತ್ |

ಕರ್ಮಣಿಸ್ಯಾತ್ ಕರ್ತರಿ ಚ ಷಷ್ಠೀ ಸಂಬಂಧಬೋಧಿಕಾ

||೮||

ನಿಮಿತ್ತೇ ಚಾಧಿಕರಣೇ ವಿಷಯೇಽಪಿ ಚ ಸಪ್ತಮಿಾ |

ಕರ್ತರಿ ಪ್ರಥಮಾ ಬೋಧ್ಯಾ ದ್ವಿತೀಯಾ ಕರ್ಮಣಿ ಸ್ಮೃತಾ ||೯||

ಯದಾ ಕರ್ತೃ ತೃತೀಯಾ ಸ್ಯಾತ್ ಕರ್ಮಣಿ ಪ್ರಥಮಾ ತದಾ |

ವಿಶೇಷಣಂ ಪುರಸ್ಕೃತ್ಯ ವಿಶೇಷ್ಯಂ ತದನಂತರಂ ||೧೦||

ಕರ್ತೃ ಕರ್ಮ ಕ್ರಿಯಾಯುಕ್ತಮೇತದನ್ವಯಲಕ್ಷಣಂ |

ಇತ್ಯೇವಂ ನಿಯಮಾ ಬೋಧ್ಯಾ ಬಾಲಕೈಃ ಜ್ಞಾನಲಿಪ್ಸುಭಿಃ ||೧೧||

ಕರ್ತೃ ಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರ ನಿರ್ದೇಶನಕ್ಕೆ ಪ್ರಥಮಾ ರಾಮಃ, ವೃಕ್ಷಃ, ಸಂಬೋಧನೆ
ಯಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಥಮಾ, ಹೇರಾಮ, ಕರ್ಮಣಿ ದ್ವಿತೀಯಾ, ಸಃ ಗ್ರಾಮಂ ಗಚ್ಛತಿ-
ಕರಣೇ ತೃತೀಯಾ—ಬಾಣೇನ ಶತ್ರುಂ ಹಂತಿ. ಕರ್ತರಿ ತೃತೀಯಾ—ರಾಮೇಣವಾಲೀ
ಹತಃ. ಜ್ಞಾನಜ್ಞಾಪ್ಯತ್ವೇ ತೃತೀಯಾ—ಜಟಾಭಿಃ ತಾಪಸಃ, ಹೇತೌ ತೃತೀಯಾ-
ದಂಡೇನ ಘಟಃ ಭವತಿ. ಅಂಗವಿಕಾರೇ ತೃತೀಯಾ-ಅಕ್ಷಣಾಕಾಣಃ, ತಾದರ್ಭ್ಯೇ
ಚತುರ್ಥೀ—ಯೂಪಾಯದಾರು ಯೂಪದಾರು = ಯೂಪಸ್ತಂಭಕ್ಕಾಗಿ ಮರ, ಚತುರ್ಥೀ

ತತ್ಪರುಷ. ಸಂಪ್ರದಾನದಲ್ಲಿ ಚತುರ್ಥೀ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಯ ಗಾಂ ದದಾತಿ = ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ
 ಗೋವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಅನ್ನಾತ್ ವಸತಿ = ಅನ್ನವೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ವಾಸಮಾಡು
 ತ್ತಾನೆ, ಹೇತುವಿನಲ್ಲಿ ಪಂಚಮೀ. ಜಗತಃ ಕರ್ತಾ ಕೃಷ್ಣಃ = ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನು
 ಕೃಷ್ಣನು. ಕರ್ಮಣಿಷಷ್ಠೀ, ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಕೃತಿಃ = ಕೃಷ್ಣನ ಕೆಲಸ. ಕರ್ತರಿಷಷ್ಠೀ, ಕಾಸಾರಸ್ಯ
 ಜಲಂ = ಕೆರೆಯ ನೀರು, ಸಂಬಂಧ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಷಷ್ಠೀ. ಚರ್ಮಣಿ ದ್ವೀಪಿನಂ ಹಂತಿ =
 ಚರ್ಮಕ್ಕಾಗಿ ಹುಲಿಯನ್ನು ಕೊಲ್ಲುತ್ತಾನೆ. ನಿಮಿತ್ತ ಸಪ್ತಮೀ. ಭೂತಲೇ ಜಂತವಃ
 ವಸಂತಿ = ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ವಾಸಮಾಡುತ್ತವೆ. ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಸಪ್ತಮೀ.
 ಮೋಕ್ಷೇ ಇಚ್ಛಾ ಅಸ್ತಿ = ಮೋಕ್ಷವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇಚ್ಛೆ ಇದೆ. ವಿಷಯಸಪ್ತಮೀ. ರಾಮಃ
 ಗೃಹಂ ಗಚ್ಛತಿ = ರಾಮನು ಮನೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಕರ್ತೃವಿಗೆ ಪ್ರಥಮಾ.
 ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ದ್ವಿತೀಯಾ. ರಾಮೇಣ ಬಾಣೇನ ಹತೋ ವಾಲೀ = ರಾಮನಿಂದ ಬಾಣದಿಂದ
 ವಾಲಿಯು ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಟ್ಟನು. ಕರ್ತರಿ ತೃತೀಯಾ. ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಪ್ರಥಮಾ. ನೀಲಃ ಮೇಘಃ
 ಆಕಾಶೇ ಚರತಿ, ಜಲಂ ವರ್ಷತಿ. ಕನ್ಯಾದ ಮೋಡವು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಚಲಿಸುತ್ತದೆ,

ನೀರನ್ನು ಸುರಿಸುತ್ತದೆ. ಮೊದಲು ವಿಶೇಷಣ ಆಮೇಲೆ ವಿಶೇಷ್ಯ, ಆಮೇಲೆ ಕರ್ಮಪದ, ಅನಂತರ ಕ್ರಿಯಾಪದ. ಇದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ವಾಕ್ಯದ ಲಕ್ಷಣ. ಬಾಲಕರು ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಈರೀತಿ ತಿಳಿಯ ಬೇಕು.

ಪ್ರಥಮಾಂತಃ ತೃತೀಯಾಂತಃ ಷಷ್ಠ್ಯಂತಃ ಕರ್ತೃ, ದ್ವಿತೀಯಾಂತಂ ಷಷ್ಠ್ಯಂತಂ ಕರ್ಮ. ತೃತೀಯಾಂತಂ ಕರಣಂ. ಚತುರ್ಥ್ಯಂತಂ ಸಂಪ್ರದಾನಂ. ಪಂಚಮ್ಯಂತಂ ಅಪಾದಾನಂ. ಷಷ್ಠ್ಯರ್ಥಃ ಸಂಬಂಧಃ. ಸಪ್ತಮ್ಯಂತಂ ಅಧಿಕರಣಂ. ಇತಿಕಾರಕಾಣಿ. ಇವುಗಳ ಅರ್ಥ ಮತ್ತು ಉದಾಹರಣೆಗಳು ಹಿಂದೆಯೇ ಬಂದಿವೆ.

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಸಮಾಪಚಕ್ರವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು

ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ಸಾಹಿತ್ಯ

1. ವರ್ತಮಾನಕಾಲ (ಲಟ್)

ಪರಸ್ಪರಪದಂ

ಆತ್ಮನೇಪದಂ

	ವ.ವ.	ದ್ವಿ.ವ.	ಬ.ವ.	ವ.ವ.	ದ್ವಿ.ವ.	ಬ.ವ.
ಪ್ರ.ಪ್ರ.	ತಿ	ತಃ	ಅಂತಿ	ತಃ	ಇತೇ	ಅಂತೇ
ಮ.ಪ್ರ.	ನಿ	ಧಃ	ಧ	ಸಃ	ಇಧೇ	ಧ್ವೇ
ಉ.ಪ್ರ.	ಮಿ	ಮಃ	ಮಃ	ಇ	ವಹೇ	ಮಹೇ

2. ಭೂತಕಾಲ (ಲಜ್)

	ತ	ತಾಂ	ಅನ್	ತ	ಇತಾಂ	ಅಂತ
ಪ್ರ.ಪ್ರ.	ತ	ತಾಂ	ಅನ್	ತ	ಇತಾಂ	ಅಂತ
ಮ.ಪ್ರ.	ಸಾ(ಃ)	ತಂ	ತ	ಥಾಃ	ಇಥಾಂ	ಘಂ
ಉ.ಪ್ರ.	ಅಮಾ	ಮ	ಮ	ಐ	ವಹಿ	ಮಹಿ

3. ಭವಿಷ್ಯತ್‌ಕಾಲ (ಲ್ರಟ್)

	ಪರಸ್ಪ್ರಪದಂ			ಆತ್ಮನೇಪದಂ		
	ಬಿ.ವ.	ದ್ವಿ.ವ.	ಬ.ವ.	ಏ.ವ.	ದ್ವಿ.ವ.	ಬ.ವ.
ಪ್ರ.ಪು.	ಶ್ಯತಿ	ಶ್ಯತಃ	ಶ್ಯಂತಿ	ಶ್ಯತೇ	ಶ್ಯೇತೇ	ಶ್ಯಂತೇ
ಮ.ಪು.	ಶ್ಯಸಿ	ಶ್ಯಥಃ	ಶ್ಯಥ	ಶ್ಯಸೇ	ಶ್ಯೇಥೇ	ಶ್ಯಥೇ
ಉ.ಪು.	ಶ್ಯಾಮಿ	ಶ್ಯಾವಃ	ಶ್ಯಾಮಃ	ಶ್ಯೇ	ಶ್ಯಾವಹೇ	ಶ್ಯಾಮಹೇ

1. ಭ್ವಾದಿಃ ಣೀರ್ಷಾಪ್ರಾಪಣೇ ಉಭಯಪದೀಧಾತುಃ ಲ್ರಟ್

ನಯತಿ	ನಯತಃ	ನಯಂತಿ	ನಯತೇ	ನಯೇತೇ	ನಯಂತೇ
ನಯಸಿ	ನಯಥಃ	ನಯಥ	ನಯಸೇ	ನಯೇಥೇ	ನಯಥೇ
ನಯಾಮಿ	ನಯಾವಃ	ನಯಾಮಃ	ನಯೇ	ನಯಾವಹೇ	ನಯಾಮಹೇ

2. ಲಜ್

ಅನಯತ್	ಅನಯತಾಂ	ಅನಯನ್	ಅನಯತ	ಅನಯೇತಾಂ	ಅನಯಂತ
ಅನಯಃ	ಅನಯತಂ	ಅನಯತ	ಅನಯಥಾಃ	ಅನಯೇಥಾಂ	ಅನಯಧ್ವಂ
ಅನಯಂ	ಅನಯಾವ	ಅನಯಾಮ	ಅನಯೇ	ಅನಯಾವಹಿ	ಅನಯಾಮಹಿ

3. ಲೃಟ್

ನೇಷ್ಯತಿ	ನೇಷ್ಯತಃ	ನೇಷ್ಯಂತಿ	ನೇಷ್ಯತೇ	ನೇಷ್ಯೇತೇ	ನೇಷ್ಯಂತೇ
ನೇಷ್ಯಸಿ	ನೇಷ್ಯಥಃ	ನೇಷ್ಯಥ	ನೇಷ್ಯಸೇ	ನೇಷ್ಯೇಥೇ	ನೇಷ್ಯಧ್ವೇ
ನೇಷ್ಯಾಮಿ	ನೇಷ್ಯಾವಃ	ನೇಷ್ಯಾಮಃ	ನೇಷ್ಯೇ	ನೇಷ್ಯಾವಹೇ	ನೇಷ್ಯಾಮಹೇ

3. ಅದಾದಿಃ ಬ್ರೂಞ್ವಕ್ತಾಯಾಂ ನಾಚಿ ಇತಿ ಉಭಯಪದೀಧಾತುಃ

1. ಬ್ರವೀತಿ	ಬ್ರೂತಃ	ಬ್ರುವಂತಿ	ಬ್ರೂತೇ	ಬ್ರುವಾತೇ	ಬ್ರುವತೇ
ಆಹ	ಆಹತುಃ	ಆಹುಃ			

1. ಉಚ್ಚಿ ಉಚ್ಚಿತ್ವಾಃ ಉಚ್ಚಾಃ ಉಚ್ಚಿತ್ವಾಃ ಉಚ್ಚಿತ್ವಾಃ ಉಚ್ಚಿತ್ವಾಃ
 ಬ್ರವೀಷಿ ಬ್ರೂಥಃ ಬ್ರೂಥ ಬ್ರೂಷೇ ಬ್ರೂವಾಥೇ ಬ್ರೂಧೇ
 ಛ್ರೀತಃ ಛ್ರೀತಃ ಛ್ರೀತಃ ಛ್ರೀತಃ ಛ್ರೀತಃ ಛ್ರೀತಃ

ಛ್ರೀತಃ ಬ್ರವೀಮಿ ಛ್ರೀತಃ ಬ್ರೂವಾಃ ಛ್ರೀತಃ ಬ್ರೂವಾಃ ಛ್ರೀತಃ ಬ್ರೂವಾಃ ಛ್ರೀತಃ ಬ್ರೂವಾಃ
 2. ಅಬ್ರವೀತಃ ಅಬ್ರೂತಾಃ ಅಬ್ರೂವನ್ ಅಬ್ರೂತ ಅಬ್ರೂವಾತಾಂ ಅಬ್ರೂವತ
 ಅಬ್ರವೀಃ ಅಬ್ರೂತಂ ಅಬ್ರೂತ ಅಬ್ರೂಥಾಃ ಅಬ್ರೂವಾಥಾಂ ಅಬ್ರೂಧ್ಯಂ
 ಅಬ್ರವಂ ಅಬ್ರೂವ ಅಬ್ರೂವು ಅಬ್ರೂವಿ ಅಬ್ರೂವಹಿ ಅಬ್ರೂವುಹಿ

3. ವಕ್ಷ್ಯತಿ ವಕ್ಷ್ಯತಃ ವಕ್ಷ್ಯಂತಿ ವಕ್ಷ್ಯತೇ ವಕ್ಷ್ಯಂತೇ ವಕ್ಷ್ಯಂತೇ
 ವಕ್ಷ್ಯಮಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಃ ವಕ್ಷ್ಯಮುಃ ವಕ್ಷ್ಯಮಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಹಿ ವಕ್ಷ್ಯಮುಹಿ

3. ಜುಹೋತ್ಯಾದಿಃ ಡುದಾಜ್ ದಾನ್ಯೇ ಉಭಯಸದೀ ಧಾತುಃ

1. ದದಾತಿ ದತ್ತಃ ದದತಿ ದತ್ತೇ ದದಾತೇ ದದತೇ
 ದದಾಸಿ ದತ್ತಃ ದತ್ತ ದತ್ತೇ ದದಾಥೇ ದದ್ಧೇ

2. ಅಸೀವ್ಯತ್ ಅಸೀವ್ಯತಾಂ ಅಸೀವ್ಯನ್ ಅಜಾಯತ ಅಜಾಯೇತಾಂ ಅಜಾಯಂತ
 ಅಸೀವ್ಯಃ ಅಸೀವ್ಯತಂ ಅಸೀವ್ಯತ ಅಜಾಯಥಾಃ ಅಜಾಯೇಥಾಂ ಅಜಾಯಧ್ವಂ
 ಅಸೀವ್ಯಂ ಅಸೀವ್ಯಾವ ಅಸೀವ್ಯಾಮು ಅಜಾಯೇ ಅಜಾಯಾವಹಿ ಅಜಾಯಾಮಹಿ

3. ಸೇವಿಷ್ಯತಿ ಸೇವಿಷ್ಯತಃ ಸೇವಿಷ್ಯಂತಿ ಜನಿಷ್ಯತೇ ಜನಿಷ್ಯೇತೇ ಜನಿಷ್ಯಂತೇ
 ಸೇವಿಷ್ಯಸಿ ಸೇವಿಷ್ಯಥಃ ಸೇವಿಷ್ಯಥ ಜನಿಷ್ಯಸೇ ಜನಿಷ್ಯೇಥೇ ಜನಿಷ್ಯಧ್ವೇ
 ಸೇವಿಷ್ಯಾಮಿ ಸೇವಿಷ್ಯಾವಃ ಸೇವಿಷ್ಯಾಮುಃ ಜನಿಷ್ಯೇ ಜನಿಷ್ಯಾವಹೇ ಜನಿಷ್ಯಾಮಹೇ

5. ಸ್ವಾದಿಃ ಚಿಞ್ ಚಯನೇ ಉಭಯಪದೀ (ಅರಿಸಿಕೊಳ್ಳು)

1. ಚಿನೋತಿ	ಚಿನುತಃ	ಚಿನ್ವಂತಿ	ಚಿನುತೇ	ಚಿನ್ವಾತೇ	ಚಿನ್ವತೇ
ಚಿನೋಷಿ	ಚಿನುಥಃ	ಚಿನುಥ	ಚಿನುಷೇ	ಚಿನ್ವಾಥೇ	ಚಿನುಧ್ವೇ
ಚಿನೋಮಿ	ಚಿನುವಃ	ಚಿನುಮಃ	ಚಿನ್ವೇ	ಚಿನುವಹೇ	ಚಿನುಮಹೇ
	ಚಿನ್ವಃ	ಚಿನ್ಮಃ		ಚಿನ್ವಹೇ	ಚಿನ್ಮಹೇ

2. ಅಚಿನೋತ್ ಅಚಿನುತಾಂ ಅಚಿನ್ವನ್ ಅಚಿನುತ ಅಚಿನ್ವಾತಾಂ ಅಚಿನ್ವತ
 ಅಚಿನೋಃ ಅಚಿನುತಂ ಅಚಿನುತ ಅಚಿನುಧಾಃ ಅಚಿನ್ವಾಧಾಂ ಅಚಿನುಧ್ವಂ
 ಅಚಿನವಂ ಅಚಿನುವ ಅಚಿನುಮ ಅಚಿನ್ವಿ ಅಚಿನುವಹಿ ಅಚಿನುಮಹಿ
 ಅಚಿನ್ವ ಅಚಿನ್ಮ ಅಚಿನ್ವಹಿ ಅಚಿನ್ಮಹಿ

3. ಚೇಷ್ಯತಿ ಚೇಷ್ಯತಃ ಚೇಷ್ಯಂತಿ ಚೇಷ್ಯತೇ ಚೇಷ್ಯೇತೇ ಚೇಷ್ಯಂತೇ
 ಚೇಷ್ಯಸಿ ಚೇಷ್ಯಧಃ ಚೇಷ್ಯಧ ಚೇಷ್ಯಸೇ ಚೇಷ್ಯೇಥೇ ಚೇಷ್ಯಧ್ವೇ
 ಚೇಷ್ಯಾಮಿ ಚೇಷ್ಯಾವಃ ಚೇಷ್ಯಾಮಃ ಚೇಷ್ಯೇ ಚೇಷ್ಯಾವಹೇ ಚೇಷ್ಯಾಮಹೇ

6. ತುದಾದಿಃ ತುದವ್ಯಥನೇ ಉಭಯಪದೀ (ನೋಯಿಸು)

1. ತುದತಿ ತುದತಃ ತುದಂತಿ ತುದತೇ ತುದೇತೇ ತುದಂತೇ
 ತುದಸಿ ತುದಧಃ ತುದಧ ತುದಸೇ ತುದೇಥೇ ತುದಧ್ವೇ
 ತುದಾಮಿ ತುದಾವಃ ತುದಾಮಃ ತುದೇ ತುದಾವಹೇ ತುದಾಮಹೇ

[illegible]

१०५३०४ १०५३०३ १०५३०२ १०५३०१ १०५३०० १०५२९९

2. అక్షయమనశ్చైతన్యం అక్షయమనశ్చైతన్యం అక్షయమనశ్చైతన్యం
అక్షయమనశ్చైతన్యం అక్షయమనశ్చైతన్యం అక్షయమనశ్చైతన్యం

ಅಭಯಹರಿಕ್ತ ೩೦೩೬: ೩೦೩೭ ಅರಿಸುಂಜಾತಾಂ ೩೦೩೮ ಅರಿಸುಂಜಿತ : ೩೦೩೯

1. ಅಭಯಂಜಿ ಅಭಯಃ ಅಭಯಮಂಜ್ಯಹಿ ೨ ಅಭಯಮಂಜ್ಯಹಿ ೨

ಯೋಕ್ಷ್ಯತೇ

ಯೋಕ್ಷ್ಯೇತೇ

ಯೋಕ್ಷ್ಯಂತೇ

ಯೋಕ್ಷ್ಯಸೇ
ಯೋಕ್ಷ್ಯೇ

ಯೋಕ್ಷ್ಯೇಥೇ
ಯೋಕ್ಷ್ಯಾವಹೇ

ಯೋಕ್ಷ್ಯಥ್ವೇ
ಯೋಕ್ಷ್ಯಮಹೇ

8. ತನಾದಿಃ ಡುಕೃತ್ ಕರಣೇ ಉಭಯಸದೀ ಧಾತುಃ

1. ಕರೋತಿ ಕುರುತಃ ಕುರ್ವಂತಿ ಕುರುತೇ ಕುರ್ವಾತೇ ಕುರ್ವತೇ
ಕರೋಷಿ ಕುರುಧಃ ಕುರುಧ ಕುರುಷೇ ಕುರ್ವಾಥೇ ಕುರುಧ್ವೇ
ಕರೋಮಿ ಕುರ್ವಃ ಕುರ್ಮಃ ಕುರ್ವೇ ಕುರ್ವಹೇ ಕುರ್ಮಹೇ
2. ಅಕರೋತ್ ಅಕುರುತಾಂ ಅಕುರ್ವನ್ ಅಕುರುತ ಅಕುರ್ವಾತಾಂ ಅಕುರ್ವತ
ಅಕರೋಃ ಅಕುರುತಂ ಅಕುರುತ ಅಕುರುಧಾಃ ಅಕುರ್ವಾಧಾಂ ಅಕುರುಧ್ವಂ
ಅಕರವಂ ಅಕುರ್ವ ಅಕುರ್ಮ ಅಕುರ್ವಿ ಅಕುರ್ವಹಿ ಅಕುರ್ಮಹಿ
3. ಕರಿಷ್ಯತಿ ಕರಿಷ್ಯತಃ ಕರಿಷ್ಯಂತಿ ಕರಿಷ್ಯತೇ ಕರಿಷ್ಯೇತೇ ಕರಿಷ್ಯಂತೇ
ಕರಿಷ್ಯಸಿ ಕರಿಷ್ಯಧಃ ಕರಿಷ್ಯಧ ಕರಿಷ್ಯಸೇ ಕರಿಷ್ಯೇಥೇ ಕರಿಷ್ಯಧ್ವೇ
ಕರಿಷ್ಯಾಮಿ ಕರಿಷ್ಯಾವಃ ಕರಿಷ್ಯಾಮಃ ಕರಿಷ್ಯೇ ಕರಿಷ್ಯಾವಹೇ ಕರಿಷ್ಯಾಮಹೇ

9. ಕ್ರಾಂತಿ ದುಕ್ರಾಂ ದ್ರವ್ಯವಿನಿಮಯೇ ಉಭಯಪದೀ (ಕೊಂಡುಕೊಳ್ಳು)

1. ಕ್ರಾಂತಿ ಕ್ರಾಂತಿಃ ಕ್ರಾಂತಿ ಕ್ರಾಂತೀ ಕ್ರಾಂತೀ ಕ್ರಾಂತೀ
 ಕ್ರಾಂತಿ ಕ್ರಾಂತಿಃ ಕ್ರಾಂತಿ ಕ್ರಾಂತೀ ಕ್ರಾಂತೀ ಕ್ರಾಂತೀ
 ಕ್ರಾಂತಿ ಕ್ರಾಂತಿಃ ಕ್ರಾಂತಿ ಕ್ರಾಂತೀ ಕ್ರಾಂತೀ ಕ್ರಾಂತೀ

2. ಅಕ್ರಾಂತಿ ಅಕ್ರಾಂತಿಃ ಅಕ್ರಾಂತಿ ಅಕ್ರಾಂತೀ ಅಕ್ರಾಂತೀ ಅಕ್ರಾಂತೀ
 ಅಕ್ರಾಂತಿಃ ಅಕ್ರಾಂತಿಃ ಅಕ್ರಾಂತಿಃ ಅಕ್ರಾಂತಿಃ ಅಕ್ರಾಂತಿಃ ಅಕ್ರಾಂತಿಃ
 ಅಕ್ರಾಂತಿಃ ಅಕ್ರಾಂತಿಃ ಅಕ್ರಾಂತಿಃ ಅಕ್ರಾಂತಿಃ ಅಕ್ರಾಂತಿಃ ಅಕ್ರಾಂತಿಃ

3. ಕ್ರಾಂತಿ ಕ್ರಾಂತಿಃ ಕ್ರಾಂತಿ ಕ್ರಾಂತೀ ಕ್ರಾಂತೀ ಕ್ರಾಂತೀ
 ಕ್ರಾಂತಿ ಕ್ರಾಂತಿಃ ಕ್ರಾಂತಿ ಕ್ರಾಂತೀ ಕ್ರಾಂತೀ ಕ್ರಾಂತೀ
 ಕ್ರಾಂತಿ ಕ್ರಾಂತಿಃ ಕ್ರಾಂತಿ ಕ್ರಾಂತೀ ಕ್ರಾಂತೀ ಕ್ರಾಂತೀ

10. ಚುರಾದಿಃ ಚುರಸ್ತೇಯೇ ಉಭಯಪದೀಧಾತುಃ (ಕದಿಯು)

1. ಚುರಾಯತಿ ಚುರಾಯತಃ ಚುರಾಯಂತಿ

ಚೋರಯಸಿ	ಚೋರಯಥಃ	ಚೋರಯಥ
ಚೋರಯಾಮಿ	ಚೋರಯಾವಃ	ಚೋರಯಾಮಃ
ಚೋರಯತೇ	ಚೋರಯೇತೇ	ಚೋರಯಂತೇ
ಚೋರಯಸೇ	ಚೋರಯೇಥೇ	ಚೋರಯಧ್ವೇ
ಚೋರಯೇ	ಚೋರಯಾವಹೇ	ಚೋರಯಾಮಹೇ
2. ಅಚೋರಯತ್	ಅಚೋರಯತಾಂ	ಅಚೋರಯನ್
ಅಚೋರಯಃ	ಅಚೋರಯತಂ	ಅಚೋರಯತ
ಅಚೋರಯಂ	ಅಚೋರಯಾವ	ಅಚೋರಯಾಮ
ಅಚೋರಯತ	ಅಚೋರಯೇತಾಂ	ಅಚೋರಯಂತ
ಅಚೋರಯಥಾಃ	ಅಚೋರಯೇಥಾಂ	ಅಚೋರಯಧ್ವಂ
ಅಚೋರಯೇ	ಅಚೋರಯಾವಹಿ	ಅಚೋರಯಾಮಹಿ
3. ಚೋರಯಿಷ್ಯತಿ	ಚೋರಯಿಷ್ಯತಃ	ಚೋರಯಿಷ್ಯಂತಿ

ಚೋರಯಿಷ್ಯ ಸಿ	ಚೋರಯಿಷ್ಯ ಧಃ	ಚೋರಯಿಷ್ಯ ಧ
ಚೋರಯಿಷ್ಯಾ ಮಿ	ಚೋರಯಿಷ್ಯಾ ವಃ	ಚೋರಯಿಷ್ಯಾ ಮಃ
ಚೋರಯಿಷ್ಯ ತೇ	ಚೋರಯಿಷ್ಯೇ ತೇ	ಚೋರಯಿಷ್ಯಂತೇ
ಚೋರಯಿಷ್ಯ ಸೇ	ಚೋರಯಿಷ್ಯೇ ಧೇ	ಚೋರಯಿಷ್ಯ ಧ್ವೇ
ಚೋರಯಿಷ್ಯೇ	ಚೋರಯಿಷ್ಯಾ ವಹೇ	ಚೋರಯಿಷ್ಯಾ ಮಹೇ

ಕರ್ಮಣಿಲಡಾದಯಃ : ಸಕರ್ಮಕಃ ಡುಭೃಜ್ಞಾ ಧಾರಣವೋಷಣಯೋಃ
ಧಾತುಃ, ಲಟ್-ಭ್ರಿಯತೇ ಲಿಟ್-ಬಭ್ರೇ, ಲುಟ್-ಭರ್ತಾ ಭಾರಿತಾ, ಲೃಟ್-ಭರಿಷ್ಯತೇ,
ಭಾರಿಷ್ಯತೇ, ಲಜ್ - ಅಭ್ರಿಯತ, ವಿಧಿಲಿಜ್ - ಭ್ರಿಯೇತ, ಆಶೀರ್ಲಿಜ್ - ಭೃಷೀಷ್ಟ
ಭಾರಿಷೀಷ್ಟ ಲುಜ್-ಅಭಾರಿ. ಲೃಜ್-ಅಭರಿಷ್ಯತ-ಅಭಾರಿಷ್ಯತ.

ಭಾವೇಲಡಾದಯಃ—ಆಕರ್ಮಕಃ ಭೂಸತ್ತಾಯಾಂ ಧಾತುಃ, ಲಟ್-ಭೂಯತೇ,
ಲಿಟ್-ಬಭೂವೇ, ಲುಟ್-ಭಾವಿತಾ ಭವಿತಾ, ಲೃಟ್-ಭಾವಿಷ್ಯತೇ ಭವಿಷ್ಯತೇ, ಲೋಟ್-
ಭೂಯತಾಂ, ಲಜ್-ಅಭೂಯತ, ವಿಧಿಲಿಜ್-ಭೂಯೇತ, ಆಶೀರ್ಲಿಜ್-ಭಾವಿಷೀಷ್ಟ-

ಭವಿಷ್ಯ, ಲುಜ್-ಅಭಾವಿ. ಲೃಜ್-ಅಭಾವಿಷ್ಯತ, ಅಭವಿಷ್ಯತ.

ಧಾತುಸಾಧಿತಕೃದಂತ ರೂಪಸಂಗ್ರಹ : ಕ್ತ್ವಾ

ಧಾತು	ಕೃದಂತ	ಅರ್ಥ	ಧಾತು	ಕೃದಂತ	ಅರ್ಥ
ಜಾ	ಜಾತ್ವಾ	ತಿಳಿದು	ಯಜ್	ಇಷ್ಟ್ವಾ	ಪೂಜಿಸಿ
ದಾ	ದತ್ವಾ	ಕೊಟ್ಟು	ವಾ	ಉಪ್ಪಾ	ಬಿತ್ತಿ
ಪಾ	ಪೀತ್ವಾ	ಕುಡಿದು	ವಹ್	ಊಢ್ವಾ	ಹೊತ್ತು
ಪಾ	ಪಾತ್ವಾ	ಕಾಪಾಡಿ	ವಾ	ಉಷಿತ್ವಾ	ವಾಸನಾಡಿ
ಜಿ	ಜಿತ್ವಾ	ಗೆದ್ದು	ವೇ	ಉತ್ವಾ	ನೇಯ್ದು
ನೀ	ನೀತ್ವಾ	ಒಯ್ದು	ಹ್ವೇ	ಹೂತ್ವಾ	ಕರೆದು
ಶೀ	ಶಯಿತ್ವಾ	ಮಲಗಿ	ವದ್	ಉದಿತ್ವಾ	ಹೇಳಿ
ಯು	ಯುತ್ವಾ	ಸೇರಿಸಿ	ಶ್ವಿ	ಶ್ವಯಿತ್ವಾ	ಊತಹೊಂದಿ
ಧೂ	ಧೂತ್ವಾ	ಕೊಡವಿ	ಗ್ರಹ್	ಗೃಹೀತ್ವಾ	ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು

ಪೂ	ಪವಿತ್ರ್ವಾ, ಪೂತ್ರ್ವಾ	ಪವಿತ್ರಮಾಡಿ	ವೈಧ್	ವಿದ್ಧಾ	ಭೇದಿಸಿ
ಭೂ	ಭೂತ್ವಾ	ಆಗಿ	ವ್ರಶ್ಚ	ವ್ರಶ್ಚಿತ್ವಾ	ಕತ್ತರಿಸಿ
ಸೂ	ಸೂತ್ವಾ	ಪ್ರಸವಿಸಿ	ಪ್ರಚ್ಛಾ	ಪ್ರಷ್ಠಾ	ಕೇಳಿ
ಕೃ	ಕೃತ್ವಾ	ಮಾಡಿ	ಭ್ರಷ್ಠಾ	ಭ್ರಷ್ಠಾ	ಹುರಿದು
ತ್ಯಾ	ತೀತ್ರ್ವಾ	ದಾಟಿ	ಶಾಸ್	ಶಿಷ್ಠಾ	ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿ
ತ್ರಿ	ತ್ರಾತ್ವಾ	ರಕ್ಷಿಸಿ	ದಿವ್	ದ್ಯೂತ್ವಾ, ದೇವಿತ್ವಾ	ಆಡಿ
ಮುಚ್	ಮುಕ್ತ್ವಾ	ಬಿಟ್ಟು	ವೃತ್	ವರ್ತಿತ್ವಾ, ವೃತ್ವಾ	ಇದ್ದು
ಛಿದ್	ಛಿತ್ವಾ	ಕತ್ತರಿಸಿ	ಮೃದ್	ಮೃದಿತ್ವಾ	ಮರ್ದಿಸಿ
ಬಂಧ್	ಬದ್ಧಾ	ಕಟ್ಟಿ	ಕ್ಲಿಶ್	ಕ್ಲಿಶಿತ್ವಾ, ಕ್ಲಿಷ್ಠಾ	ಕ್ಲೇಶಗೊಳಿಸಿ
ನಮ್	ನತ್ವಾ	ನಮಿಸಿ	ರುದ್	ರುದಿತ್ವಾ	ಅತ್ತು
ಗಮ್	ಗತ್ವಾ	ಹೋಗಿ	ವಿದ್	ವಿದಿತ್ವಾ	ತಿಳಿದು
ಕ್ಲಮ್	ಕ್ಲಮಿತ್ವಾ, ಕ್ಲಾಂತ್ವಾ	ಬಳಲಿ	ಮುಷ್	ಮುಷಿತ್ವಾ	ಕದ್ದು

ಚಮ್	ಚಮಿತ್ವಾ	ಆಚಮಿಸಿ	ತೃಷ್ಣಾ	ತೃಷಿತ್ವಾ, ತರ್ಷಿತ್ವಾ	ಬಾಯಾರಿ
	ಚಾಂತ್ವಾ		ಅಂಚ್	ಅಂಚಿತ್ವಾ	ಪೂಜಿಸಿ
ತಮ್	ತಮಿತ್ವಾ, ತಾಂತ್ವಾ	ಬಳಲಿ	ಇಷ್ಣಾ	ಏಷಿತ್ವಾ, ಇಷ್ಣಾ	ಬಯಸಿ
ದಮ್	ದಮಿತ್ವಾ	ದಮಿಸಿ	ಸಹ್	ಸಹಿತ್ವಾ	ಸಹಿಸಿ
	ದಾಂತ್ವಾ			ಸೋಧ್ವಾ	
ಭ್ರಮ್	ಭ್ರಮಿತ್ವಾ	ತಿರುಗಿ	ಖನ್	ಖನಿತ್ವಾ	ಅಗೆದು
	ಭ್ರಾಂತ್ವಾ			ಖಾತ್ವಾ	
ರಮ್	ರಮಿತ್ವಾ	ರಮಿಸಿ	ತನ್	ತನಿತ್ವಾ	ವಿಸ್ತರಿಸಿ
	ರಂತ್ವಾ			ತತ್ವಾ	
ಶ್ರಮ್	ಶ್ರಮಿತ್ವಾ	ಬಳಲಿ	ಮಾ	ಮಾತ್ವಾ	ಅಳತೆಮಾಡಿ
	ಶ್ರಾಂತ್ವಾ		ಸ್ಥಾ	ಸ್ಥಿತ್ವಾ	ನಿಂತು
ವಚ್	ಉಕ್ತ್ವಾ	ಹೇಳಿ	ಧಾ	ಹಿತ್ವಾ	ಇಟ್ಟು

ಸ್ವಸ್ತ ಸುಪ್ತಾ ಮಲಗಿ ಹಾ ಹಾತ್ವಾ ಬಿಟ್ಟು
 ಮನ್ ಮನಿತ್ವಾ, ಮತ್ವಾ ತಿಳಿದು
 ಜನ್ ಜನಿತ್ವಾ ಹುಟ್ಟಿ
 ತುಮುನ್

ಆದ್ ಜಗ್ಧಾ ತಿಂದು ಭೂ ಭವಿತುಂ ಆಗಲು
 ಮೃಜ್ ಮಾರ್ಜಿತ್ವಾ, ಮೃಷ್ಣಾ ಶೋಧಿಸಿ ವಂದ್ ವಂದಿತುಂ ನಮಿಸಲು
 ಜೀವ್ ಜೀವಿತ್ವಾ ಬದುಕಿ ಯತ್ ಯತಿತುಂ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಲು
 ಚುರ್ ಚೋರಯಿತ್ವಾ ಕದ್ದು ಗಮ್ ಗಂತುಂ ಹೋಗಲು
 ಸ್ಯಂದ್ ಸ್ಯಂದಿತ್ವಾ, ಸ್ಯಂತಾ ಹರಿದು ಸರ್ ಸರಿತುಂ ಓದಲು
 ಕಮ್ ಕಮಿತ್ವಾ, ಕಾಂತಾ ಬಯಸಿ ಕಮ್ ಕಾಮಯಿತುಂ ಬಯಸಲು
 ಲ್ಯಪ್ ಕಾಮಿತುಂ
 ದಾ ಆದಾಯ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ರಮ್ ರಂತುಂ ಆಟವಾಡಲು

ಧಾ	ವಿಧಾಯ	ಮಾಡಿ	ಭೃ	ಭೃತುಂ	ಭರಿಸಲು
ಮಾ	ಪ್ರಮಾಯ	ಅಳತೆಮಾಡಿ	ನೀ	ನೇತುಂ	ಒಯ್ಯಲು
ಸ್ಥಾ	ಪ್ರಸ್ಥಾಯ	ಹೊರಟು			
ಗೃ	ಪ್ರಗಾಯ	ಹಾಡಿ	ಧೈ	ಧ್ಯಾತುಂ	ಧ್ಯಾನಿಸಲು
ಪಾ	ಪ್ರಪಾಯ	ಕಾಪಾಡಿ			
ಪಾ	ಪ್ರಪೀಯ	ಕುಡಿದು			
ಹಾ	ವಿಹಾಯ	ಬಿಟ್ಟು	ಪಚ್	ಪಕ್ತುಂ	ಬೇಯಿಸಲು
ಇ	ಪ್ರೇತ್ಯ	ಹೋಗಿ	ಯಜ್	ಯಷ್ಪುಂ	ಯಾಗಮಾಡಲು
ಇ	ಅಧೀತ್ಯ	ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಿ	ವಸ್	ವಸ್ತುಂ	ವಾಸಮಾಡಲು
ಕ್ಷಿ	ಪ್ರಕ್ಷೀಯ	ಕ್ಷೀಣಿಸಿ	ವೇ	ವಾತುಂ	ನೇಯಲು
ಜಿ	ವಿಜಿತ್ಯ	ಜಯಿಸಿ	ವದ್	ವದಿತುಂ	ಮಾತನಾಡಲು
ಮಿ	ನಿಮಾಯ	ಅಳೆದು	ಅದ್	ಅತ್ತುಂ	ತಿನ್ನಲು